Diakonins kunskap

– statistik, analys och återkoppling inom Svenska kyrkan

Elisabeth Christiansson Drake, Marie Cedershiöld högskola,
Stig Linde, Socialhögskolan i Lund.

10 mars 2024

Sammanfattning

I föreliggande rapport har vi undersökt och belyst befintliga insamlings- och spridningsmetoder för kunskap om diakoni, med hänseende till möjligheter och svårigheter. Vi har också identifierat metoder och strukturer för lärande och analys.

En central slutsats i studien är att det inom kunskapsområdet diakoni behövs en tydligare struktur och ordning för analys, bearbetning och återkoppling av kunskap än vad som nu är fallet. För att främja ett organisatoriskt lärande behöver former upprättas för utbyten och kommunikation mellan nationell nivå, stift och församlingar och pastorat. I det avseendet innehåller rapporten ett antal förslag. I ett övergripande perspektiv vill vi även peka på behovet av en utvecklad akademisk kunskapsbas med Svenska kyrkans diakoni som specifikt fokus.

Innehåll

1. Uppdraget 5
2. Kunskap i och för Svenska kyrkans diakonala arbete – en tankeram. 5
2.1 Historiska, teologiska och begreppsliga förutsättningar 5
2.2 Att definiera diakoni 7
2.3 Att mäta diakoni 8
2.4 Organisatoriskt lärande och kunskapsanvändning 9
2.5 Att generera kunskap 10
2.6 Kontroll, lärande och upplysning 11
2.7 Återkoppling – ett relationsbaserat ansvar 11
3. Kunskapspraktiker inom och för det diakonala fältet 12
3.1 En problembeskrivning 14
4. Om diakonimatrisen (interna kyrkbussen) 15
4.1 Diskussion och förslag 18
5. Den nationella verksamhetsstatistiken 22
5.1 Bakgrund 22
5.2 Verksamhetsstatistikens praktik i församlingar 23
5.3 Inpass från stiften 24
5.4 Kunskapsanvändning från insamlad verksamhetsstatistik – olika strategier 25
5.5 Förslag om utvecklingsprojekt med stiften 27
5.6 Förslag om koordinering av datainsamling 28
5.6.1 Möjlig gemensam mätpunkt 28
5.7 Förslag om tydliggörande av nationell nivås ambition med insamlingen och förvaltandet av den nationella verksamhetsstatistiken 28
5.8 Förslag om översyn av församlings- och pastoratsregistrering 28
6. Aktuella och kommande kunskapsbehov 28
6.1 Kunskap om matunderstöd 29
6.2 Kunskap om externa ekonomiska bidrag 29
6.3 Kunskap om insatser för främjande av integration 30
6.4 Kunskap om akut krisbemötande - över tid och genom lärande på flera nivåer 30
7. Metoder och strukturer för lärande, analys, förvaltning och spridning. 32
7.1 Utvecklingsprojekt i stiften – en viktig byggsten 32
7.2 Förslag till forskningsprojekt rörande dem som söker stöd av församlingens diakoni. 32

7.3 Förslag om forskningscirklar 33
7.4 Förslag om Kunskapsforum för diakoni 34
7.5 Förslag om Redaktion för översikt och koordinering 35
7.6 Hemsida och kommunikationsrutiner 36
7.7 Notering om behov av snabbt tillgänglig information 36
7.8 Förslag om doktorandtjänster/Forskarskola 36
Källförteckning 37
Appendix 1 40
Diakonimatrisen (enkät till kyrkoherdar) i den version där Leo Sandbergs frågor om matunderstöd ingår (2022). 40
Appendix 2, om verksamhetsstatistik 47
Bakgrund 47
Tre stora pastorat – erfarenheter och förbättringsförslag 47
Två mindre församlingar med, respektive utan, diakon 49
Sjukhuskyrkan 50
Kyrkans familjerådgivning 50
Kriminalsjälavården 51
Samtalsmottagningar 51
Telefonjourerna 51
Svenska kyrkan i utlandet 51
S:t Mary 51
Stiftsdiakoner – mejldokumentation 52
Rapporteringen av verksamhetsstatistiken 53
Utblickar 54
Finska lutherska kyrkan 54
Norska kyrkan 56
Sveriges stadsmissioner 57
Röda Korset 57
Rädda barnen 59
IOGT-NTO 59
Summering av utblickar 60

1. Uppdraget

I ett uppdrag från kyrkokansliet i september 2023 till Marie Cedershiöld högskola och Socialhögskolan i Lund gällande delmål två och tre i Kyrkomötesuppdraget Diakonins kunskap (2021:21) anges följande syften:

> Syftet med det nu aktuella uppdraget är att studera befintliga inhämtnings- och spridningsmetoder vars syfte är att tillvarata kunskap som genereras inom den diakonala verksamheten i Svenska kyrkan samt att utarbeta ett förslag till en mer ändamålsenlig nationell kunskapsinhämtning med utgångspunkt i verksamhets-statistiken och enkät (Kyrkbussen).
>
> Syftet är också att identifiera metoder och strukturer för lärande, analys, förvaltning och spridning av sådan kunskap.

> Uppdraget ska resultera i;
>
> - Utarbetat förslag som beskriver en mer ändamålsenlig nationell kunskapsinhämtning med utgångspunkt i verksamhetsstatistiken och kyrkbussen.
> - Underlag för verksamhetsutveckling och fördjupat arbete med att synliggöra och analysera den diakonala verksamheten i Svenska kyrkan.
> - Utarbetat förslag på metoder och strukturer för lärande, analys, förvaltning och spridning av sådan kunskap.

2. Kunskap i och för Svenska kyrkans diakonala arbete – en tankeram.

2.1 Historiska, teologiska och begreppsliga förutsättningar

Tjänsten till nästan jämte förkunnelse karaktäriserar kyrkans liv. Så har det varit genom historien från de allra första församlingarnas tillblivelse. Det är inte möjligt att tänka sig en kristen gemenskap som lämnar frågan om medmänniskans väl därhän. I olika tider och i olika kyrkliga traditioner har teologiska motiv skiftat och den konkreta omsorgen har tagit sig olika uttryck. I luthersk tradition har betoningen legat på människans av Gud givna plikt att uppfylla tjänsten till nästan i det dagliga arbetet; den jordiska kallelsen. Även i prästens uppgift har det ingått att hysa omvårdnad och omsorg. I 1942 års handbok, som gällde fram till 1986/1987, sägs att en präst ska ” […] bära kristlig omvårdnad om de fattiga, sjuka och värnlösa och efter den nåd Gud förlänar, hugsvala och upprätta bedrövade och bekymrade hjärtan.”[1]

Under 1800-talet växte under pietistiskt inflytande diakoninstitutioner fram i Nordeuropa och i Sverige. Dessa var organisatoriskt fristående från kyrkan och syftet var att genom socialt och omvårdande arbete förnya det andliga livet i kyrka och samhälle. Förebilden

[1] Den svenska kyrkohandboken 1942, s. 35.I.

fanns i den tidiga kristendomens församlingsideal.[2] Fram till år 2000 då diakoni och diakonat inorganiserades formellt i Svenska kyrkan, utgick alltså diakonin som kyrklig ambition och rörelse primärt från diakoniinstitutionerna.

Under andra delen av 1900-talet har frågan om diakonatet varit en samlingspunkt i den internationella ekumeniken. Ämbetsstrukturen biskop, präst och diakon har blivit etablerad och inom Kyrkornas världsråd uppfattas den som ett uttryck för kyrkans enhet och tjänst.[3] I Svenska kyrkan är diakonatet sedan år 2000 en vigningstjänst. Medan en präst i sina vigningslöften tilldelas den särskilda uppgiften att förkunna ordet och förvalta sakramenten, anges inga handlingar, som endast en diakon kan utföra (reservata). I vigningsordningen för biskop, präst och diakon beskrivs diakonens uppgift enligt följande:

> En diakon skall uppsöka, hjälpa och stödja dem som är i kroppslig och själslig nöd, ge kristen fostran och undervisning i tron, i församling och samhälle vara ett barmhärtighetens tecken och i allt tjäna Kristus i sin nästa. En diakon ska leva som Kristi tjänare och hjälpa människor att gestalta Guds kärlek. Diakonen ska försvara människors rätt, stå på de förtrycktas sida och uppmuntra och frigöra Guds folk till det som är gott, så att Guds kärlek blir synlig i världen.[4]

Diakonatet i Svenska kyrkan är karitativt.[5] Diakonens vigningstjänst är en omsorgstjänst. Detta beskrivs på olika sätt i centrala dokument som kyrkoordning, biskopsbrev och Svenska kyrkans handbok. Det betyder att Svenska kyrkan i dag, som organisation, har ett socialt ansvar som inte kan överlämnas till samhällets institutioner. Här finns en spänning i förhållande till den lutherska kallelseläran som sedan reformationen har präglat Svenska kyrkan och det övriga svenska samhället. Kyrkans främsta uppgift har, som uppgiften har tolkats, varit den andliga välfärden och det borgerliga samhällets den världsliga. När diakoni och diakonat inordnades i Svenska kyrkan innebar det teologiska utmaningar. Ett ”gärningarnas ämbete” är inte något man har varit van vid i luthersk tradition.[6] Utredningar och forskning visar att diakoni och diakonat fortfarande söker sin teologiska identitet.[7] Frågan har mestadels undersökts och diskuterats av teologer, även om undantag finns. Ett exempel på det senare är Karin Ahlqvists och Charlotte Sälls rapport

Brygga mellan samhälle och kyrka. Diakonens tjänstgöring i gudstjänstlivet och dess relation till det karitativa uppdraget (2023). I arbetet inom Diakonins kunskap vill vi visa på

[2] Christiansson 2006, s. 35.
[3] Andrén 1994.
[4] Den svenska kyrkohandboken del II 1987, se vigningsordning för diakon, Inledningsord.
[5] Vigningslöftena från 1987 innehåller även uppgiften att ge kristen fostran och undervisning i tron.
[6] Se exempelvis Christiansson Drake & Inghammar 2024.
[7] Christiansson & Inghammar 2013, Christiansson & Engel 2017, Christiansson & Inghammar 2023.

möjligheter till kunskapsutveckling vad gäller diakonins konkreta omsorgsfunktioner men också vad gäller diakoners uppfattningar om den teologiska grunden till uppdraget.

2.2 Att definiera diakoni

Frågan om hur diakoni ska definieras i Svenska kyrkans sammanhang är omdiskuterad.[8] Diskussionen är viktig och nödvändig. Om strävan är att öka kunskap om något bör man ha en någorlunda tydlig förståelse om vad detta något är. I arbetet med att utveckla kunskap om diakoni bör inte, menar vi, diakonidefinitionen vara för bred. En församlings grundläggande uppgift är att bedriva gudstjänst, undervisning, diakoni och mission. Även om dessa verksamheter snarare bör uppfattas som ”aspekter” av ett och samma uppdrag än som fyra från varandra åtskilda verksamheter, berättigas ett språkligt åtskiljande genom verksamheternas respektive egenart. En ovilja att definiera diakoni eller att utgå från en definition som kan inbegripa alla uppbyggliga handlingar, leder lätt till otydlighet och är svår att operationalisera. Vi menar att den diakonimatris som skickats ut till kyrkoherdar (den interna Kyrkbussen) är behäftad med denna typ av svårighet och vi har därför föreslagit förändring av dess utformning.

En rimlig avgränsande faktor i en diakonidefinition är, menar vi, *utsatthetsperspektivet*. En diakonal handling syftar till att mildra eller avhjälpa olika typer av mänsklig utsatthet. Detta inbegriper även sådana handlingar som riktas till personer och/eller grupper med hög risk att hamna i utsatthet. Enligt detta sätt att definiera diakoni ska diakonala handlingar inte likställas med socialt uppbyggliga handlingar i allmänhet.

Professorn i socialt arbete med inriktning mot etik Erik Blennberger (1948–2018) och docenten i teologisk etik Mats J. Hansson beskriver i linje med vårt resonemang diakonala handlingar på följande sätt:

> Diakoni avser att avhjälpa eller förebygga en fundamental brist eller utsatthet, en mänsklig nödsituation.[9]

Vi är medvetna om att det inte alltid finns en klar gräns mellan exempelvis hjälp och social gemenskap men vi tror att denna otydlighet är något som diakonalt arbete, liksom kunskapsutveckling om detsamma, kan och måste härbärgera.

Ett exempel på en tydligt avgränsande diakonidefinition är den som ligger till grund för insamlandet av Svenska kyrkans statistik om diakoni:

> Det diakonala arbete som avses att räknas är insatser organiserade av den aktuella församlingen med syfte att motverka sociala problem och öka livskvaliteten för de personer som berörs.

[8] Se exempelvis Mats J. Hanssons problematiserande diskussion om diakonibegreppet i boken *Diakoni-reflektion och praxis* för (2022, s.11–47).
[9] Blennberger & Hansson 2008, s. 17.

> Med organiserade avses här handlingar som på något sätt är förberedda och/eller koordinerade och/eller bekräftade som en del av församlingens uppgift (ofta formulerad i församlingsinstruktionen). Självklart äger många ”spontana” möten som med fog kan kallas diakonala men dessa är inte möjliga att räkna.[10]

Blennberger och Hansson skiljer mellan *diakonisyn* och *diakonidefinition* och menar att en diakonisyn på ett annat sätt än en diakonidefinition ger en teologisk tolkning, som relaterar diakoni till frågor om Gud, Kristus, det kristna livets förpliktelser och kyrkan.[11] Ett exempel på en diakonisyn i denna mening återfinns i *Vägledning för diakoni*, där diakoni beskrivs på följande sätt. ”Diakoni är kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen.”[12] Ett annat sådant exempel återfinns i *Ett biskopsbrev om diakoni* från 2015 där diakoni beskrivs som ett förhållningssätt och som ett gensvar på Guds omsorg:

> Diakoni uttrycker kristen tro genom kärlek, omsorg och solidaritet med medmänniskor och med hela skapelsen. Där livet hotas frigör diakoni livskraft. Kyrkans diakoni är alltid i grunden ett gensvar på Guds diakoni, både i den enskilde kristnes liv och i kyrkan som gemenskap.[13]

Vi menar att distinktionen mellan ”definition” och ”syn” är rimlig. En diakonisyn fungerar på ett annat sätt än en diakonidefinition som teologisk och visionär riktningsgivare. Det utesluter inte att en skrivning om diakoni, kan uttrycka såväl en diakonisyn som en diakonidefinition. Så är fallet med den beskrivning av diakoni som återfinns på Svenska kyrkans hemsida:

> Diakoni är kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen, ibland kallas det också kyrkans sociala arbete. Det handlar om att genom delaktighet, med respekt och i ömsesidig solidaritet möta människor i utsatta livssituationer.[14]

Skrivningen fungerar, menar vi, både vad gäller syn och definition, väl som utgångspunkt i ett systematiskt kunskapssökande om diakoni och den överensstämmer med vår egen förståelse av vad diakoni är.

2.3 Att mäta diakoni

Svenska kyrkans uppgift, att skapa förutsättningar för evangeliets verkan, kan inte mätas i termer av prestation. Det grundläggande uppdraget är givet av Gud. Om vi argumenterar för exempelvis ett mer kunskapsbaserat diakonalt arbete är det utifrån antagandet att ett sådant i den historiska situation vi nu befinner oss, främjar uppdraget. Detta enligt samma princip som att en treledad ämbetsstruktur i vår tid uppfattas tjäna evangeliet, utan att

[10] 2014 års v-statistikformulär.
[11] Blennberger & Hansson, 2008, s. 26.
[12] Bodin & Hollmer 2020, s.19.
[13] *Ett biskopsbrev om diakoni* 2015, s. 8.
[14] Svenska kyrkan Diakoni – kyrkans omsorg - Svenska kyrkan.

den för den skull förstås som en irreversibel ordning.[15] Detta synsätt förutsätter att det i alla kyrkans verksamheter görs bedömningar om vad som i den historiskt aktuella situationen främjar evangeliet bäst. Inom kyrkan bör det alltså finnas en levande reflektion om och dialog kring de förutsättningar som uppdraget och det samtida samhället ger. Det innebär att det mellan dessa kan, men inte på något sätt måste, uppstå spänning och konflikt.

Kunskap och statistik om diakoni kan hjälpa kyrkan att utföra diakoni på ett sätt som bedöms som ändamålsenligt, men den kan inte fungera som kvitto på eller checklista för hur väl eller illa uppdraget i egentlig mening sköts. Det vet bara Gud. Men ett grundantagande i denna rapport är att det är meningsfullt och berättigat att på ett systematiskt sätt öka kunskapen om hur kyrkans sociala ansvar gestaltas och förstås i dag inom dess församlingar och pastorat.

I avsnittet som följer introduceras hur vi teoretiskt kan förstå lärande i organisationer, något som vi menar fungerar som bakgrund och även kan vara till gagn i projektet ”Diakonins kunskap”.

2.4 Organisatoriskt lärande och kunskapsanvändning

I det för denna projektrapport aktuella syftets formulering om att ”tillvarata kunskap” som genereras inom diakonala verksamheter är det möjligt att anknyta till följande devis: ”Erfarenhet blir inte kunskap förrän den formuleras”. Och i anslutning till projektets andra syfte om analys och spridning kan devisen utvidgas: *Erfarenhet blir inte kunskap förrän den formuleras – och delas.*

I detta sammanhang - Svenska kyrkan med alla dess församlingar - är det inte primärt den enskildes lärande vi fokuserar utan det organisatoriska lärandet. Så hur lär organisationer? Här ska några begrepp som syns relevanta introduceras.[16]

Knowledge generation: kunskap genereras; medarbetare i en verksamhet lär av erfarenheter.

Knowledge retention: kunskap formeras för att hållas kvar och lagras i organisationen på olika sätt, så att den kan bevaras över tid.

Knowledge transfer: kunskap från lärande i ett specifikt sammanhang överförs och används bortom detta primära sammanhang.

Verbet ”överförs” innebär att kunskap sällan upptas i samma form som den bildades. Det sker alltid transformationer, översättningar in i det nya lokala sammanhanget. En annan motsvarande terminologi använder begreppen *Knowledge management*, innefattande

[15] Andren 1994, s.16.
[16] Argote 2011.

begreppen knowledge creation, knowledge storage, knowledge sharing och knowledge application. [17]

När det gäller processen hur kunskap kommer till användning är kunskapsanvändning ett mångfacetterat begrepp.[18] Kunskap kan mycket förenklat vara handlingsrelaterad och utgöra vetande om *hur* man ska göra (göra saker rätt) men även om *vad* som man ska göra (göra rätt saker). Till det kommer också omvärldskunskap och historisk kunskap som ger en bakgrund eller tolkningsram för ett visst skeende. Kunskap kan således med utgångspunkt i denna förståelse beskrivas ha olika funktioner. En amerikansk forskare, Carol Weiss, har presenterat en rad användningsområden för vad forskning kan användas till inom organisationer.[19]

Kunskap har vad Weiss kallar *instrumentella funktioner* när kunskapen bidrar till problemlösning.

Kunskap kan också ha *politiska* funktioner som underlag för debatt, diskussion och beslut.

Kunskap beskriver Weiss också har *taktiska* funktioner, främjande eller legitimerande olika intressen.

En annan funktion Weiss lyfter kallas *konceptualiseringsfunktionen*, att forskning och kunskapsutveckling bidrar med nya eller annorlunda begrepp som kan skapa ny förståelse och initiera förändringar.

En ytterligare funktion kallar Weiss *interaktiv*, i meningen att kunskap, tillsammans med andra typer av inflytanden, bidrar till att skapa och organisera en kunskapsbakgrund. Weiss har beskrivit det som att kunskap i många fall inte på ett enkelt sätt blir styrande för beslut. Snarare och mer realistiskt är att kunskap på längre sikt ”kryper” in i organisatoriska eller politiska överväganden (knowledge creeping). Det Weiss inte minst pekar på är att kunskapsanvändning inte enbart har med framställning och spridning att göra utan också den organisation och det sammanhang som är tänkt att använda kunskapen. Hur införlivas och förvaltas kunskap?

2.5 Att generera kunskap

En bild för att förstå kunskapsgenerering som en process är att tänka i pyramidform. I basen samlas någon form av data, från framtagna fakta, observationer och mätpunkter. Men observationer är inte i sig meningsfulla om de inte organiseras. Data blir inte informativ förrän den sätts in i ett sammanhang. Denna information blir, i nästa steg, kunskap om den uppfattas som meningsfull.

[17]Arzubiaga, m.fl. 2022.
[18] Nilsson & Sunesson 1988.
[19] Weiss 1979.

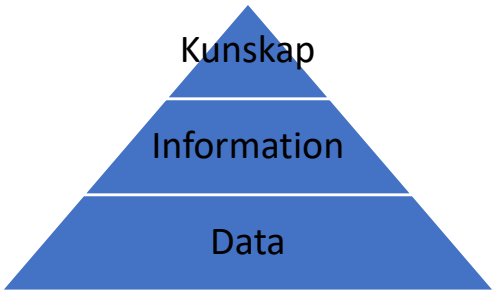

Ett annat sätt att uttrycka processen är med Bengt Kristensson Ugglas beskrivning av förutsättningarna för att kunskap ska kunna växa och utvecklas. Då krävs nämligen inte bara de sinneserfarenheter man samlar i siffror eller ord,

> …det måste också till ett mödosamt arbete med tankar och teorier, modeller, metaforer och berättelser, som får oss att ”se något *som* något” och därmed hjälper oss att urskilja konturer och nya sammanhang i världen.[20]

Meningsfullheten med data och information är beroende av vilket eller vilka syften organisationen har för att samla och hantera data och information.

2.6 Kontroll, lärande och upplysning

Ett vanligt syfte i organisatoriska sammanhang är *kontroll*. Kunskapsgenereringen utgör då en grund för återkoppling. Har de beslutade målen uppnåtts, prestationerna levererats, kvaliteten kontrollerats? Ett annat vanligt syfte för kunskapsgenerering i organisatoriska sammanhang är ambitionen att *lära* för att göra verksamheten och dess insatser bättre, dvs. en formativ ansats.[21]

Ett tredje, möjligen övergripande, sätt att motivera arbete med kunskapsgenerering, kunskapsformering och kunskapsöverföring är *upplysning* eller *bildning*. Av nyfikenhet, eller i känslan av att det här bör och behöver vi veta något om, engagerar vi oss i kunskapsbildning. I det spanar vi efter mer än att veta vad, när, var och hur – kanske för att kunna svara på frågan varför? Detta varför kan relateras både till de behov organisationen möter i sin in- och omvärld, men också i relation till, som i detta fall, den idéburna organisationens ideologi, tro och värdebas, kort sagt, sin mission.[22] För Svenska kyrkan uttrycks den bland annat i Kyrkoordningen.

2.7 Återkoppling – ett relationsbaserat ansvar

Från utvärderingsforskningen vill vi här lyfta in det engelska begreppet accountability, som hjälpligt kan översättas med det svenska ordet återkoppling. I begreppet accountability ligger ett ansvar, inbäddat i relationer mellan aktörer. Accountability – åtminstone inom det civila samhällets organisering – bör förstås, inte som en enkelriktad

[20] Kristensson Uggla 2019, s. 45.
[21] Vedung 2009.
[22] Ebrahim 2019.

redovisningspraktik, utan som en kommunikation inbäddad i en relation, med andra ord en dialog mellan intressenter.[23]

3. Kunskapspraktiker inom och för det diakonala fältet

Efter denna teoretiska ingress med bäring på kunskapsinhämtning, lärande, analys, förvaltning (tillvaratagande) och spridning, finns det skäl att synliggöra hur olika kunskapspraktiker idag tar form i Svenska kyrkans olika rum och verksamheter.

Svenska kyrkan rymmer en lång rad former för kunskapsbildning. En del former är institutionaliserade så som kontraktskonvent och präst- och diakonmöten. Men det finns många fler.

Till **stiftens** präst- och diakonmöten genereras på biskopens uppdrag inte sällan kunskap om ett angivet ämne som formeras i en bok, som kanske främst förr i tiden kallades avhandling.

På senare år har vi sett att flera stift har organiserat kunskapsutvecklande projekt om det diakonala arbetet. I exempelvis Stockholms stift har det handlat om sociala innovationer, i Strängnäs var temat kunskapsutveckling med forskningscirklar med diakoner och intervjustudier om ledningsfrågor i församlingarnas diakonala arbete. I Härnösands stift har diakoni på landsbygden uppmärksammats. I Uppsala åkte stiftsmedarbetare runt i stiftet vilket summerades i en rapport: ”Diakoni på rull”. I en utvärdering av ett S:t Mary-projekt i Luleå stift skriver utvärderarna:

> Stiftet har en naturlig roll som projektaktör och utvärderingen visar också att detta ansvar även innebär ett ansvar att ta tillvara lärdomarna och främja fortsatt utveckling, där stiftet kan verka som en nod, inspiratör och kunskapsförmedlare.[24]

Lokal kunskap formuleras återkommande i arbetet med församlingsinstruktioner och diakonipastoraler. I det lokala drar man nytta av stiftens reguljära fortbildningsprogram som kan ha tydligt fokus på erfarenhetsutbyte, något som underlättats av digitaliseringen när Teams-möten ökar tillgängligheten över församlingsgränser. I det lokala kan även kontraktskonvent, och i flera stift kontraktssamlingar för diakoner, bidra till kunskapsbildning.

På **nationell nivå** arbetar en enhet i inom Avdelningen för kyrkoliv med insamlande av statistikdata, egna forskningsprojekt och kunskapsspridning. (Statistikfrågorna behandlas i ett särskilt avsnitt i denna rapport.) I relation till kyrkans diakonala uppdrag drev enheten under 2010-talets senare del ett projekt om kyrkan i välfärdssamhället, och i samband med migrationsvågen 2015-16 en studie om flyktingmottagande i församlingar:

[23] Kearns 1996.
[24] European Minds 2020, s.7.

”En tid för möten”. Kunskapsspridning sker genom publikationer, ibland konferenser och på senare år poddar.

De senaste årens kriser tillsammans med digitala verktyg var också viktiga när centrala supportfunktioner organiserades, 2015-2016 ”Support Migration” och under pandemin ”Support Diakoni”. Under Ukrainakrigets migrationsskeenden har även då kunskapsstöd erbjudits i webinarieform.

Ett intressant samarbetsprojekt mellan Enheten för forskning och analys och Socialhögskolan i Lund har varit möjligheten att inom ramen för ett doktorandprojekt via nationell nivås årliga enkät till kyrkoherdar ställa frågor om församlingarnas insatser i form av matunderstöd. Resultatet har hitintills presenterats i en podutsändning[25] och i ett kapitel i 2023 års utgåva av skriften Nyckeln till Svenska kyrkan.[26]

Nätverk av särskilda slag kan också organiseras i kunskapsutvecklande syfte. ”Framtiden bor hos oss” är ett sådant, liksom ”Ett annat centrum”. Nätverk kring arbetsträningsfrågor är ytterligare ett exempel, liksom Nätverket för samtalsmottagningar i Svenska kyrkan och Nätverket för diakonalt ledarskap. Sådana nätverk organiseras inte nödvändigtvis enligt kyrklig hierarki utan styrs av intressenterna.

Parallellt med den kyrkliga organisationen finns andra forum för kunskapsutvecklingen i diakonalt arbete såsom sajten www.diakoni.nu[27] och Svensk kyrkotidnings diakoninummer som båda drivs på ideella premisser.

På senare tid har en ny form av kunskapsformering och -överföring kommit i fokus. Inom det större fältet arbetsträning, med flera projekt nationellt och runt om i landet, har S:t Mary som begrepp och arbetsform arbetats fram. Utifrån Linde församlings i Västerås stift formande av en första S:t Mary för 12 år sedan finns nu S:t Mary verksamheter i flera församlingar runt om i landet, i flera fall initierade med stöd av medel från Europeiska socialfonden.[28]

De understöds av under åren framtagna handledarutbildningar, mallar, checklistor och – vilket bör noteras – ”God morgon Mary”, ett Teamsmöte varje fredagsmorgon kl. 8.00 – 8.30 med mellan 20-60 deltagare från en adresslista om 150.[29] På Teams ligger ett team ”Mary Sverige” där tips och material förmedlas. Utvecklingsarbetet fortskrider, bland annat i Västerås stift med ”S:t Mary-kedjan” (från myndighetsuppdrag till arbetsgivare). Genom konceptualiseringen av S:t Mary förpackas kunskap om arbetslivsrehabilitering i en

[25] Teologi i tiden. Avsnitt 42.
[26] Leo Sandberg 2023.
[27] Är under omarbetning inom ramen för Marie Cedershiöld högskola
[28] Göteborgs stift driver sedan december 2023 ett Maryprojekt i samverkan med sex pastorat, delfinansierat av Europeiska Socialfonden.
[29] E-post A. Andersson 2 februari 2024.

verksamhetsform som görs överförbar genom utbildningar, beskrivningar (som görs kända i ”arbetsträning-omvärlden”) och kontinuerligt stöd genom avstämning i Teamsnätverk.

Nämnas bör även trestiftsprojektet *Kunskapsutveckling Diakoni* – ett samverkansprojekt mellan Linköping, Strängnäs och Västerås stift vars första nyhetsbrev kom i januari 2024.

Summa: det saknas inte kunskapsbildande och kunskapsförmedlande arbetsformer i Svenska kyrkan, där vi också kan notera en stor andel medarbetare är väl utbildade med adekvata högskoleutbildningar. Vad är då problemet när det gäller organisatoriskt lärande inom Svenska kyrkans diakonala arbete?

3.1 En problembeskrivning

Svenska kyrkans diakoni är decentraliserad till församlings- och pastoratsnivå. Uppgiften att ”utöva diakoni” fastslås förvisso i Kyrkoordningens andra kapitel och första paragraf, men gemensamma riktlinjer saknas. Regelverk och handböcker inom Svenska kyrkan gäller framför allt gudstjänst, kyrkliga handlingar och administration, inte det diakonala uppdraget. Detta ger stor flexibilitet men också uppenbara svagheter. Kompetens och kapacitet är mycket varierande.

Vad gäller kunskapsutveckling finns som nämnts ett stort antal forum för kunskapsförmedling, men i termer av organisatoriskt lärande är bristande koordinering en utmaning. De lärande praktikerna är, om än i olika grad, baserade på professionerna och de enskilda yrkesutövarna. Dessa kan i olika varianter få stöd från stiften i form av exempelvis fortbildningar och projekt, och i vissa fall arbetar några stift tillsammans i någon satsning. Nationell nivå har inget uppdrag att driva strategiska frågor för församlingarnas diakoni – ett uppdrag som i sådant fall skulle behöva försörjas med kunskap.

En spaning i vår tid är att Svenska kyrkans enheter i takt med ökande behov av extern finansiering behöver öka kompetensen för att kunna utföra ett kunskapsbaserat diakonalt arbete, där organisatoriskt lärande och utvärdering är krav som ställs från finansiärer och samarbetsparter. De lokala enheterna är för små för att kunna bygga upp sådan kompetens. I stora pastorat kan man skönja sådana initiativ, men i huvudsak måste rimligen sådan verksamhets- och kunskapsutvecklande kompetens ligga på regional och nationell nivå.

Olika kriser har dock aktualiserat kunskapsbehov där samordning på nationell nivå förverkligats, till exempel i form av Support Migration och Support Diakoni. Då – i en fokuserad krissituation – utvecklades ett samspel mellan kyrkans nivåer där nationell nivå kan beskrivas som en koordinerande nod. Kunskap kunde inhämtas, diskuteras och förmedlas inom och mellan nivåerna.

Men detta var tillfälliga strukturer under en definierad kris. Tydliga och hållbara strukturer för kunskapsutveckling inom det diakonala fältet byggdes inte upp. En sådan ambition är en utmaning för en så decentraliserad verksamhet som församlingsdiakonalt arbete.

***

I det följande presenteras våra överväganden om det organisatoriska lärandet i Svenska kyrkan i dag och hur det kan utvecklas med utgångspunkt i tre perspektiv:

- Diakonimatrisen (Kyrkbussen),
- Verksamhetsstatistiken samt
- Metoder och strukturer för lärande, analys, förvaltning och spridning.

4. Om diakonimatrisen (interna kyrkbussen)

I detta vårt uppdrag ingår att studera befintliga inhämtnings- och spridningsmetoder, bland annat den så kallade *Diakonimatrisen*. Syftet med denna är att, som ett komplement till kyrkostatistiken, ge bred kunskap om vilka målgrupper och vilka verksamheter som nås av Svenska kyrkans diakoni. Matrisen användes första gången 2019. Frågorna ställs i form av en matris, där församlingar och pastorat lämnar uppgifter om vilka områden som de har varit verksamma inom under året och vilken typ av social problematik som verksamheterna har syftat till att möta (se Appendix 1). Utöver detta ställs frågor om vilka man samarbetat med, vilka åldersgrupper man riktar sig till samt vilka behov man ser de närmsta fem åren.[30] Utifrån ett antal föreskrivna verksamhetsområden[31] anger församlingen/pastoratet i vilka av dessa som man har varit verksam inom och vilken typ av social problematik som respektive verksamhetsområde har syftat till att möta, enligt följande tre kategorier:

- Livskvalitet och ett gott samhälle för alla
- Allmänmänsklig problematik
- Allvarlig psykisk eller social problematik

Diakonimatrisen ställs till kyrkoherden som är ansvarig för att den fylls i och skickas in. Matrisen bygger på den klassificeringsmodell av handlingar som presenteras i *Vägledning för diakoni* (2018). Resultatet ger en övergripande bild av vilken typ av diakonala verksamheter som bedrivs med olika målgrupper, däremot kan man inte utläsa i vilken

[30] Hollmer 2022, s. 122

[31] Föreskrivna verksamhetsområden år 2021: psykosocialt stöd, arbetsmarknadsinsatser, hälsofrämjande, skapande verksamhet, läger- och annan lovverksamhet, språk och samhällskunskap, materiellt stöd, opinionsbildning och påverkansarbete, Hjälp med myndighetskontakter, uppsökande, rådgivning, diakonalt arbete på minoritetsspråk eller teckenspråk, stärka demokrati och sammanhållning på orten.

omfattning dessa verksamheter bedrivs. Miriam Hollmer, utredare, sammanfattar diakonimatrisens respektive statistikens för och nackdelar på följande sätt:

> Förenklat kanske man kan säga att verksamhetsstatistikens detaljerade kvantitativa data missar diakonins övergripande komplexitet, medan diakonimatrisen ger ett övergripande perspektiv på bekostnad av exakthet.[32]

Matrisen är uppbyggd så att nya verksamheter kan läggas till och sådana som bedöms mindre aktuella dras ifrån.

Utredaren Lena Sjöberg pekar i rapporten *Diakoni i Svenska kyrkan: Kunskapsläge och metoder* (2023) på ett antal problem med diakonimatrisen. Trots en god ambition menar hon, finns det anledning att diskutera dess utformning. Skälen till detta är flera. Ett är att den diakonala verksamhetens oprecisa karaktär gör att den är svår att besvara. För att svara på frågorna som ställs, krävs komplexa bedömningar av de som deltar om förhållandet mellan olika grader av problematik. Det gör att det finns osäkerhet om hur respondenter förstått frågorna. Exempelvis, vad är en allvarlig problematik? Är det allmänmänsklig problematik, att behöva materiellt stöd ibland, eller är orsaken en allvarlig psykisk eller social problematik? En annan kritisk punkt, enligt Sjöberg, är att matrisen inte ger kunskap om omfattningen av olika typer verksamheter, vilket kan förstås som en brist. Ett tredje problemområde är den låga svarsfrekvensen. Endast 50 % av kyrkoherdarna har besvarat den.[33] Till problembilden gällande matrisens funktionalitet, hör att i vissa fall ger resultaten från den i jämförelse med kyrkostatistiken motsägande bilder. Ett exempel är att enligt diakonimatrisen 2022 har psykosocialt stöd, materiellt stöd och rådgivning ökat jämfört med 2019, medan verksamhetsstatistikens siffror över ”förfrågningar om råd, bistånd och stöd” tvärtom minskat kraftigt, från 583 000 förfrågningar år 2019 till 395 000 år 2022.[34] Orsaken till detta kan inte utredas inom ramen för denna rapport.

Reflexioner från stiftsdiakoner med ansvar för diakonal utveckling

I november 2023 skickades en fråga per mejl till 12 stiftsdiakoner med ansvar för diakonal utveckling, om hur man ställde sig till en ändrad ordning, där diakonimatrisen ställs direkt till diakoner och inte till kyrkoherdar. Vidare, om man ställde sig positiv till detta, vilka verksamhetsområden man önskade skulle ingå. Skälen till att ställa dessa frågor till stiftsdiakonerna var dels en reflexion från vår sida om att en diakon i församlingen/pastoratet kan ha större kännedom om den diakonala verksamheten än kyrkoherden, dels att få en indikation på vilka verksamhetsområden som av

[32] Hollmer 2020, s. 56
[33] Sjöberg 2023, s. 42
[34] Sjöberg 2023, s. 43

stiftsdiakonerna upplevs som särskilt relevanta. Fem svar inkom. Några av svaren innehöll också synpunkter inhämtade från församlingsdiakoner i stiftet.

Uppslutningen kring att genomföra en förändring som innebär att det i första hand är diakon som fyller i matrisen, tolkar vi som positiv. De församlingsdiakoner som tillfrågats av stiftsdiakonen i frågan är positiva. Dock finns hos några av stiftsdiakonerna problematiserande frågor och reservationer. Två stiftsdiakoner menar att om det bara är diakonerna till skillnad från andra yrkeskategorier i församlingen som bryts ut från enkäten i den interna kyrkbussen så riskerar kyrkoherdens ansvar att bli otydligt. Det är då bättre att arbeta med kyrkoherdars benägenhet att besvara den. En annan synpunkt som finns i fler av svaren är att även om diakonen är bättre lämpad att fylla i matrisen, finns det en pedagogisk vinst med att kyrkoherden vid ifyllandet, tar hjälp av diakonen och på så sätt får fördjupad kunskap om den diakonala verksamheten. En annan synpunkt som framfördes var att det finns många pastorat och församlingar som har fler diakoner anställda och att om diakon ska besvara matrisen, behövs en ordning för vem av diakonerna som är ansvarig.

När det gäller frågan om vilka verksamhetsområden som man såg som angelägna har vi här inte kunnat få någon samlad bild. Några av stiftsdiakonerna tillskickades efter förfrågan matrisen, men vi har inte fått in uppgifter om angelägna verksamhetsområden som kan fungera som underlag i denna redovisning. Givet detta har vi fått andra synpunkter på matrisens innehåll och utformning. En respondent understryker värdet i att få kunskap om vilka målgrupper diakonin möter, även om hen menar att matrisen i dess nuvarande utformning är svår att besvara:

> Jag tycker frågor om målgrupperna vi möter måste finnas kvar i någon form även om diakonimatrisens form är nästan oanvändbar. Vi vill kunna se och analysera förändringar över tid.

Samma informant menar att den interna kyrkbussen kompletterar statistiken eftersom den gör det möjligt att följa effekter av samhällsförändringar, nätverkande i lokalsamhället och annat som inte låter sig mätas i antal, som i statistiken. Ett exempel hen ger på verksamhet i vilken kunskap om frekvens kan vara viktigare än förekomst, är utdelning av matkasse. En annan respondent vidareförmedlar synpunkter från församlingsdiakoner att det i matrisen finns en spridning vad gäller målgrupp men när det gäller den vanligt förekommande uppgiften ”samtal” saknas möjlighet att beskriva vilken typ av samtal det är eftersom samtal generellt klassificeras som ”psykosocialt stöd”.

En respondent uttrycker en generell farhåga för att arbete med enkäter, om syftet inte är klart och/eller om de inte följs upp, på ett negativt sätt stjäl tid från kärnverksamheten

> […] det kan vara lite kluvet med enkäter för det riskerar att bygga på administration och stjäl tid från det vi framförallt ska ägna oss åt, mänskliga möten. Men om undersökningen har ett tydligt syfte och verkligen följs upp över tid så kan det ha en poäng.

4.1 Diskussion och förslag

Är diakonimatrisen utifrån dess nuvarande utformning och insamlingsmetod ett ändamålsenligt kompletterande verktyg till kyrkostatistiken för fördjupad och utvecklande kunskap om inriktningen på den diakonala verksamheten i Svenska kyrkan? I det följande diskuterar vi frågan och utifrån den diskussionen ger vi förslag på förändringar i insamlingsmetod och utformning samt lyfter några, som vi uppfattar, fördelar med den.

Adressat

I dag är det kyrkoherdens uppgift att fylla i matrisen. De uppgifter matrisen speglar är sociala verksamheter – som inte, menar vi, på ett självklart sätt relaterar till en kyrkoherdes kompetens. I överensstämmelse med stiftdiakonernas kommentarer förekommer det att kyrkoherden tar hjälp av diakon eller annan diakonal kompetens. Flera stiftsdiakoner framför att det kan finnas en pedagogisk poäng i att kyrkoherden, som ansvarig, med diakonens hjälp får fördjupad kunskap om diakonin i församling. Vi menar att ett sådant strategiskt skäl till att kyrkoherden är den som fyller i enkäten inte är tillräckligt för att den ska ställas till kyrkoherden. Denna typ av motivering, menar vi, riskerar att skapa otydlighet runt såväl kyrkoherdens mandat som diakonens uppgift.

Vår slutsats är att det faktum att en kyrkoherde ytterst är ansvarig för församlingens/pastoratets verksamhet, och därmed även för att efterfrågad statistik/enkäter besvaras, inte utgör något hinder för att diakonimatrisen ställs direkt till diakon. Det förekommer att enkäter ställs till andra enskilda yrkesgrupper i församlingarna, exempelvis kommunikatörer. Vår bedömning är att diakoner har närmare kännedom om församlingens/pastoratets diakonala verksamheter än kyrkoherden. Vi föreslår därför en förändring av insamlingsmetod, där matrisen ställs till diakon, i stället för som nu till kyrkoherde. Vidare föreslår vi att i de församlingar/pastorat där det finns flera diakoner, att kyrkoherden utser en diakon som ansvarig för diakonimatrisen. I de församlingar och pastorat som saknar diakon, föreslår vi att den fylls i av kyrkoherden. Enligt utredare vid Svenska kyrkans enhet för forskning och analys kräver en ordning där matrisen ställs till diakon att Kyrksam, Svenska kyrkans gemensamma register och kommunikationsverktyg, uppdateras avseende diakoner i tjänst. [35]

[35] e-post 2023-12-20

Typ av problematik

För att svara på frågorna som ställs i matrisen, krävs komplexa bedömningar av vilka som deltar i församlingens olika verksamheter och förhållandet mellan olika grader av problematik hos dessa. Det gör, enligt såväl vår sondering bland stiftsdiakoner som rapporten *Diakoni i Svenska kyrkan: Kunskapsläge och metoder* (2023), att det kan uppstå osäkerhet kring hur de olika graderna av problematik ska förstås: Vad är en allvarlig problematik? Är det allmänmänsklig problematik, att behöva materiellt stöd ibland, eller är orsaken en allvarlig psykisk eller social problematik?

Vi instämmer i att frågan om grad av problematik är komplex. De sociala behoven i samhället har i princip ingen bortre gräns, å andra sidan framstår det som grundläggande och rimligt att i professionellt socialt arbete tänka i termer av allvarlighetsgrad vad gäller problematik. Vi menar att ett informerat diakonalt arbete och utvecklingsarbete bör utgå från kunskap om vilka verksamheterna når, med hänseende till grad av problematik. Kunskap om vilka som nås av diakonala insatser är, menar vi en basal utgångspunkt i diakonalt arbete. Att det i denna kunskapsbildning finns gränsdragningsproblem vad gäller kategorisering av målgrupper är ofrånkomligt. Samtidigt är det viktigt att undvika onödiga sådana problem. Vi menar att när det gäller matrisens parametrar allmänmänsklig- respektive allvarlig problematik är dessa rimliga (med de gränsdragningsproblem som finns), däremot kommer vi i det följande att argumentera för att matrisens syftemål ”Livskvalitet och ett gott samhälle för alla”, som en egen kategori, lyfts ur den.

Vad är en diakonal handling?

I *Vägledning för diakoni* beskrivs diakoni som ”Diakoni är kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen”.[36] I linje med denna formulering, men mer preciserat, beskrivs diakoni på Svenska kyrkans hemsida på följande sätt:

> Diakoni är kyrkans omsorg om medmänniskan och skapelsen, ibland kallas det också kyrkans sociala arbete. Det handlar om att genom delaktighet, med respekt och i ömsesidig solidaritet möta människor i utsatta livssituationer.[37]

Skillnaden mellan Vägledning för diakonis beskrivning och Svenska kyrkans hemsidas är att den senare dels beskriver hur omsorgen ska gå till, men viktigare för vår argumentation här är att den beskrivs rikta sig till *människor i utsatta livssituationer*.

Vi tar upp frågan om hur diakoni ska definieras i avsnitt 2.2 ovan och den aktualiseras i diakonimatrisens sammanhang. Vi menar, i linje med Blennberger och Hanssons resonemang, att utsatthet är en avgränsande parameter för diakonala handlingar, också

[36] Bodin & Hollmer 2020, s. 19
[37] www.svenskakyrkan.se/diakoni (2024-01-27)

när det gäller förebyggande sådana.[38] Diakoni är inte identiskt med, för att alludera på profeten Mika, att göra det rätta, leva i kärlek och vara trogen Gud (Mika 6 kap, vers 8, Bibel 2000). Riktningen i en diakonal handling är utsatthet. Diakonimatrisens syftemål ”Livskvalitet och ett gott samhälle för alla” implicerar en diakonidefinition, som gör det mycket svårt att skilja diakonala handlingar från andra uppbyggliga handlingar. Vidare finns det inom matrisen en logisk och semantisk dissonans, eftersom ”Livskvalitet och ett gott samhälle för alla” i sig kan inkludera både allmänmänsklig och allvarlig problematik. Formuleringen kan emellertid på en generell och övergripande nivå fungera som diakonal ”programförklaring”.

I enlighet med resonemanget ovan, menar vi att sådana verksamheter som exempelvis syftar till att skapa gemenskap mellan olika åldrar, infödda svenskar och invandrare eller liknande mycket väl kan omfattas av mätpunkten ”Allmänmänsklig problematik”. Diakonins verksamheter syftar ofta till att skapa mötesplatser för gemenskap, om inte för att avhjälpa en svår problematik, så för att avhjälpa och förebygga ensamhet, något som utifrån vår förståelse är en allmänmänsklig problematik. Aktiviteter som retreat och pilgrimsvandring bemöter, utifrån vår förståelse, allmänmänsklig problematik som berör det andliga livet.

Ett argument mot vårt resonemang är att det ger en alltför snäv diakoniförståelse. En sådan invändning är naturligt legitim – men vi menar att en avgränsning krävs för att mätpunkterna i matrisen ska vara meningsfulla.

Verksamheters omfattning

En svaghet i matrisen som tas upp av såväl stiftsdiakoner som i Lena Sjöbergs rapport (2023) är att den inte fångar omfattning av verksamhet. Här kan man tänka sig att en ytterligare kolumn läggs till med parametrarna ”tillfällig” respektive ”återkommande planerad verksamhet”. Eftersom det handlar om verksamheter som bedrivits under det senaste året, sorterar då exempelvis ett nyupptaget men strukturerat arbete med flyktingar under kategorin ”återkommande planerad verksamhet”. Fördelen med att införa dessa mätpunkter är, menar vi, att kunskap om omfattning indikeras. Nackdelen är gränsdragningsfrågor och att arbetet med att fylla i matrisen blir mer omfattande.

Motivation

En välkänd problematik när det gäller insamling av statistik är graden av motivation att lämna uppgifter. I svaren från stiftsdiakonerna finns flera kommentarer om att det är viktigt att få återkoppling och information om resultatet av undersökningen. Vi menar att, den kunskap som diakonimatrisen genererar, är meningsfull om den analyseras och återkopplas till församlingar och pastorat. Det förutsätter att data tas om hand och analyseras i en bestämd ordning. Detta är också något som utredare vid Svenska kyrkans

[38] Blennberger & Hansson 2008, s. 17.

enhet för forskning och analys understryker.[39] Det verkar i dag inte finnas någon given plattform eller aktör för detta. Vårt förslag är att uppgiften att analysera data från diakonimatrisen läggs på Avdelningen för kyrkoliv.

Fördelar

En tydlig fördel med matrisen är att den på ett annat sätt än statistiken kan ge kunskap om vilken typ av svårigheter församlingsdiakonin arbetar med vad gäller allmänmänsklig respektive allvarlig psykisk eller social problematik. Den kan ge en indikation om sociala förändringar i samhället och det diakonala arbetet över tid. Sådan kunskap torde vara viktig för ett kunskapsbaserat och informerat diakonalt arbete och har ett värde i sig.

En annan tydlig fördel med matrisen, är att den är flexibel i utformningen av verksamhetsområden, som kan läggas till och dras ifrån beroende på samhällsförändringar som migration, fattigdom, pandemi och ökad gängkriminalitet. På detta sätt kan matrisen, på ett annat sätt än statistiken, ge en bild av hur församlingar och pastorat svarar på uppkomna kriser i samhället.

Vår bedömning är att en modifierad och utvecklad diakonimatris är ett ändamålsenligt redskap i strävan att öka kunskapen om diakoni i Svenska kyrkans församlingar och pastorat. Detta förutsatt att ett arbete initieras med att öka svarsfrekvensen och att en strategi utvecklas för analys av data.

Förslag

Utifrån resonomengen i föregående avsnitt föreslås:

1. Att diakonimatrisen i första hand besvaras av diakon. Där diakon saknas besvaras den av kyrkoherden.
2. Att matrisen kompletteras med kolumnerna ”tillfällig insats” och ” återkommande planerad verksamhet”. Detta för att skapa bild av verksamhetens omfattning.
3. Att syftemålet ”Livskvalitet och ett gott samhälle” stryks.
4. Att ansvaret för att analysera data från diakonimatrisen ligger på Avdelningen för kyrkoliv.

I nästkommande avsnitt behandlas den andra centrala insamlingsmetoden vad gäller kunskap om hur diakonin gestaltas i Svenska kyrkans församlingar och pastorat: den nationella verksamhetsstatistiken.

[39] E-post 2023-12-20

5. Den nationella verksamhetsstatistiken

5.1 Bakgrund

Inför insamlingen av 2014 års verksamhetsstatistik infördes några nya uppgifter kring en del av församlingarnas diakonala arbete:

- Antal besökta personer under året vid hembesök
- Antal besökta personer under året vid besök på sjukhus eller annan institution
- Ekonomiska bidrag till hushåll med en vuxen med hemmavarande barn 0-19 år (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Ekonomiska bidrag till hushåll med två vuxna med hemmavarande barn 0-19 år (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Ekonomiska bidrag till hushåll utan barn (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Antal tillfällen som personer sökt församlingens råd, bistånd och stöd

I formuläret för årsredovisning av församlingsstatistik 2014 angavs följande vägledning:

> De uppgifter som här efterfrågas gör inte anspråk på att täcka hela det diakonala fältet. Fokus för uppgifterna är *församlingens diakonala arbete* oavsett om det finns anställda diakoner eller inte och berör genom detta flera medarbetarkategorier. Det diakonala arbete som avses att räknas är *insatser organiserade av den aktuella församlingen med syfte att motverka sociala problem öka livskvaliteten för de personer som berörs.*
>
> Med organiserade avses här handlingar som på något sätt är förberedda och/eller koordinerade och/eller bekräftade som en del av församlingens uppgift (ofta formulerad i församlingsinstruktionen). Självklart äger många "spontana" möten som med fog kan kallas diakonala men dessa är inte möjliga att räkna.

Sedan tidigare finns så kallade sorgegrupper registrerade, liksom öppna verksamheter, inte specifikt rubricerade som ”diakoni”.

Lena Sjöberg lyfter i rapporten *Diakoni i Svenska kyrkan: Kunskapsläge och metoder* (2023) fram förtjänster och brister med den del av Svenska kyrkans verksamhetsstatistik som berör diakoni.

Som ovanstående sammanställning visar, speglar verksamhetsstatistiken för diakoni inte fullt ut den diakonala verksamheten, men ger ett bidrag till kunskapen om diakoni som den bedrivs i Svenska kyrkans församlingar, genom att visa omfattningen av vissa vanligt förekommande verksamhetstyper samt hur dessa utvecklas över tid. Att kunna följa den diakonala verksamhetens omfattning och utveckling över tid, och på ett likartat sätt, är relevant både inom församling och pastorat, stift samt nationell nivå. Med kvantifiering av vissa verksamheter följer risken att det som inte kvantifierats blir osynligt. Detta gäller i hög grad diakonins verksamheter som kan ta många olika lokala uttryck. Exempel på sådant som idag inte följs upp via verksamhetsstatistiken är utdelning av mat/kläder, diakoni bland barn och unga, samt arbetet med att ta emot personer som är i behov av olika former av rehabilitering eller utbildning – exempelvis praktikanter och personer som arbetstränar, gör samhällstjänst eller har rätt till daglig verksamhet jämlikt LSS. Samverkan i diakonalt arbete med andra aktörer, samt profetiskt/påverkande arbete saknas också i verksamhetsstatistiken.

Diakoni i Svenska kyrkan: kunskapsläge och metoder. Delrapport 1, augusti 2023, s.39.

En situationsbeskrivning av kyrkliga statistikanvändares praktik och en utblick mot andra organisationer beskrivs i Appendix 2. En summering av dessa erfarenheter kommer här att presenteras följt av ett antal utvecklingsförslag. Underlaget för beskrivningen består av intervjuer, dokumentation och mejlkommunikation med stiftsdiakoner, medarbetare i tre större pastorat, två mindre församlingar, medarbetare på SKR och kyrkokansliet, samt i några nätverk. Vidare intervjuer med företrädare för den Finska Lutherska kyrkan på lokal, regional och nationell nivå, nationella rådgivare i Norska kyrkan, samt företrädare för de centrala kanslierna vid Röda Korset, IOGT-NTO och Rädda Barnen. Undersökningen genomfördes under september 2023 till februari 2024.

5.2 Verksamhetsstatistikens praktik i församlingar

Erfarenheter från mindre församlingar och större pastorat visar på skilda behovsbilder. Den lilla församlingen har i mindre grad egen nytta av statistiken om de diakonala frågorna. Där de diakonala insatserna för exempelvis ekonomiskt stöd omfattar tre tillfällen under ett år bidrar inte statistikdata till ökad kunskap. Den mer omfattande gudstjänststatistiken kan dock fylla en betydelsefullare funktion genom att ge överblick.

I de större pastoraten är synen på den nationella statistiken det motsatta. Den är inte tillräckligt förfinad i meningen svarar inte på väsentliga frågor om målgrupper eller skälen till att människor söker stöd. Sådana uppgifter kan exempelvis ha betydelse för församlingens samspel med socialtjänsten. I pastoraten beskrivs även att den nationella verksamhetsstatistiken inte ger tillräckligt kunskapsstöd för den interna verksamhetsuppföljningen och -planeringen. (Se Appendix 2).

I båda fallen är den instrumentella nyttan begränsad utifrån det lokala perspektivet. Den kunskapsanvändning statistikinhämtning kan ligga till grund för kan också ha taktiska funktioner. Detta blir tydligast på aggregerad nivå, framför allt på nationell övergripande nivå för att exempelvis kunna svara på frågan; ”Hur många frivilliga medarbetare finns inom Svenska kyrkans församlingsdiakoni?”.

Att verksamhetsstatistik är efterfrågad visar sig genom att det pågår en rad parallella procedurer där verksamhetsstatistik samlas in på lokal nivå och även aggregeras på nationell nivå:

Sjukhuskyrkan (den andliga vården inom hälso- och sjukvården) har genom de två personalföreningarna en egen insamling av data som samlas in nationellt. För den lokala verksamhetsplaneringen kan även intern statistik (på sjukhusavdelningsnivå) föras. Datainsamling görs även inom *Kyrkans familjerådgivning*, likaså med stöd av handläggare på kyrkokansliet. *Svenska kyrkan i utlandet* har sina egna insamlingsrutiner för verksamhetsmått. Detsamma gäller *telefonjourerna*. *Nätverket för samtalsmottagningar i Svenska kyrkan* arbetar med att samla in verksamhetsdata, och har haft kontakter med statistikansvariga på nationell nivå för att undersöka gemensamma former för detta.

Samtidigt som många intressenter dokumenterar verksamhetsdata går insamlingspraktiken till nationell nivå i vissa fall ”under radarn”, i meningen att den i det lokala kan förbises och försummas. Omfattningen kan vi inte bedöma, men små församlingars administrativa förmåga är sårbar, ett personalbyte eller liknande kan göra att verksamhetsdata i statistikdatabasen (Visa) anges som noll. Likartat, kan ett större pastorat till synes ha förlorat sin diakonala verksamhet, när en administrativ övergång till löpande datainsamling införs och rapporteringen i samband med det oavsiktligt blev avbruten. Oklarheten vem i pastoratet som har ansvar är ett möjligt skäl.

5.3 Inpass från stiften

Stiftsdiakonerna med ansvar för utvecklingsarbete tillsändes en mejlfråga i september 2023. Där efterfrågades exempel på församlingar som använder den insamlade kyrkostatistiken för utvärdering, planering, ledning eller annat. Ur svarsmejlen (se appendix 2) vill vi här lyfta fram ett par konstruktiva inpass.

Mejlfrågan aktualiserade stiftens egen användning av kyrkostatistiken. En stiftsdiakon beskrev sin kunskapsbrist:

- Själv känner jag att jag behöver lära mig mer om vår egen statistik och hur jag kan stödja församlingar att använda den för att tolka och analysera. Jag upplever ett ”glapp” mellan att ta in information och att sedan analysera och tolka utifrån uppdrag, resurser osv.

Ett annat inpass gick i samma riktning.

- Den reflektion jag själv gör är att somliga tolkar statistiken som ett nödvändigt ont som "någon annan" ska analysera. Då hjälper inte enbart tydligare definitioner för diakoni/diakonal verksamhet som förbättrats med nuvarande system. Kanske borde vi upplysa, påminna, guida bättre för att använda statistiken mer eller bättre? Det är nog vi på stiftet som borde bidra i den delen.

Men stiften behöver stöd.

- När det gäller ”glappet”, tänker jag att forskningsenheten ”borde” vara nyfikna på att analysera ur ett forskningsperspektiv. Hur vi tolkar vårt uppdrag i ljuset av vad vi ser handlar ju om vilken kyrka vill blir, om vilken kyrka vi vill vara.

Rösterna från stiften visar på möjligheten att initiera ett tätare samspel till förmån för insamling, analys och spridnings (se 5.5 nedan).

5.4 Kunskapsanvändning från insamlad verksamhetsstatistik – olika strategier

Det insamlas en hel del data inom Svenska kyrkan och i dess systerkyrkor, inte minst i Finska kyrkan, liksom i andra organisationer i det civila samhället som exempelvis Röda Korset.

Det som kommer till synes i denna undersökning är att verksamhetsstatistik kan motiveras och utformas av olika skäl (se Appendix 2). Sammanfattningsvis ser vi hur den *instrumentella*, det vill säga den praktiskt motiverade, användningen av data – på flera olika sätt – motiverar de studerade organisationernas statistikinhämtning:

- Journalföring (ex. Finska kyrkan)
- Lokal planering (ex. Sjukhuskyrkan, Finska kyrkan)
- Professionens intressen (ex. Kyrkans familjerådgivning)
- Uppföljning av centrala beslut (ex. Röda Korset)
- Organisationstillväxt – nya föreningar och medlemmar (ex. IOGT-NTO)
- Redovisningskrav från externa intressenter och finansiärer (ex. Rädda barnen)
- En ökad uppmärksamhet på insatsers verkan, dvs. eftersökandet av effekt. (ex. insamlande organisationers årliga effektrapport).

I stadsmissionernas fattigdomsrapport ser vi hur deras samlade statistik över insatser till behövande kan ha en välfärds*politisk* användning. Tillsammans med stadsmissionernas årliga hemlöshetsrapport vill stadsmissionerna driva på politiken att ta ansvar för utsatta grupper.[40]

Tydlig är också den *taktiska* dimensionen för att förstå verksamhetsstatistikens praktik. Om vi återigen tar stadsmissionernas fattigdomsrapport som exempel ser vi att rapporten, när

[40] Linde & Arvidson 2021

den görs publik, också blir ett uttryck för stadsmissionernas identitet och manifesterar organisationens uppdrag i samhället.

I vår undersökning har vi noterat en rad specialiserade verksamheter i församlingarna (se Appendix 2) med ambitioner att föra statistik över insatser, inte bara för instrumentellt bruk utan för att visa att dom finns och gör insatser. Denna taktiska eller legitimerande kunskapsanvändning finns naturligtvis även i den församlingsdiakonala sfären. Ett problem för den församlingsdiakonala kontexten är i jämförelse med de specialiserade insatserna – som ofta är tydligare kategoriserade (tjänstens art), tydligare inramade (i tid och rum), och tydligare behovsbestämda – att arbetsinsatser som nätverksbyggande, samverkan, akutinsatser liksom långvarig lokal närvaro (för att ta några exempel) är hart när omöjliga att kvantifiera i en aggregerad verksamhetsstatistik.

Det finns en genom åren uttalad frustration bland församlingarnas medarbetare att de verksamhetsmått som rapporteras inte gör det församlingsdiakonala arbetet rättvisa. Men för decentraliserade och på lokal kontext och kapacitet utformade diakonala insatser är det svårt att utforma enhetliga mätpunkter. Troligen är få intresserade av att försöka standardisera det diakonala erbjudandet för att få det mätbart och jämförbart. Om så vore, skulle den finska modellen med (tämligen utförlig) statistik baserad på journalföring kunna vara en modell. Om den finska modellen – se Appendix 2.

Oavsett detta är, både för den instrumentella och taktiska kunskapsanvändningen, *återkopplingen* en kritisk faktor. En lokal enhet som använder sina insamlade data för exempelvis planering äger själv frågan. En lokal enhet som rapporterar till en annan motiveras av att få återkoppling. Vi ser att exempelvis Röda Korset har en ambition att kontinuerligt återkoppla aggregerade data med illustrativa exempel till de lokala kretsarna (se Appendix 2). Senaste publicerade återkoppling av den diakonala delen av verksamhetsstatistiken i Svenska kyrkan har vi funnit i en rapport om åren 2016-2018.[41]

För att återkoppling ska kunna ske krävs någon form av sammanställning av samlade data och i gynnsamma fall någon analys. För att begreppsliggöra verksamhetsstatistikens praktik har vi nytta av att se den som en sekvens (se figur nästa sida).

[41] Babajan 2019.

Figur: Sekvensen Insamling- Analys-Återkoppling

De olika delarna motiverar och förstärker varandra. Alltför lösa kopplingar eller avbrott – en stiftsdiakon benämner det ”glapp” – riskerar sjunkande motivation, låg validitet och minskad eller utebliven praktisk nytta. En betydelsefull fråga för denna kunskapande sekvens är därför vilka av alla de aktörer som noterats i denna rapport som har ansvar för vad. Vi påminner om att ”återkoppling” bör förstås som ett utbyte inbäddat i en ömsesidig relation.

5.5 Förslag om utvecklingsprojekt med stiften

Vi vill föreslå Avdelningen för kyrkoliv att initiera ett utvecklingsarbete om kunskapsanvändningen rörande den nationella verksamhetsstatistiken om det församlingsdiakonala arbetet. Detta grundar vi på den relativa obekantskap, ibland oförståelse inför verksamhetsstatistikens praktik, som vi mött både på stifts- och församlingsnivå, Se Appendix 2. I responsen från stiftsdiakonerna redovisar vissa av dem ett intresse och en möjlig ambition att integrera dessa frågor i stiftets främjandearbete.

Projektet kan handla om utbildning, men framför allt ett gemensamt utvecklingsarbete kring ”Sekvensen” och ”vad-vill-vi-veta-om-vad-och-varför”-frågan; Annorlunda uttryckt, organisatoriskt lärande (eller ”knowledge management”) och villkoren kring detta. Vad lär vi av statistik och vad behöver vi av andra kunskapande arbetsformer av mer kvalitativ art? Det kan också beskrivas som ett tydliggörande av förväntningar, ambitioner och ansvar – en slags organisatorisk ”mognad”. Vem tar ansvar för vad, och håller ihop den beskrivna sekvensen ovan? Om rollerna tydliggörs kan ”mognaden” möjligen uttryckas i form av partnerskap och delat ansvar.

Det syns inte meningsfullt att föreslå andra eller nya statistiska mätpunkter för det diakonala arbetet i församlingarna utan att bearbeta ovanstående frågor. Däremot kan relevanta mätpunkter utformas i den dialog som vi förespråkar.

Med hänvisning till Carol Weiss begrepp (interaktiv kunskapsanvändning och knowledge creeping) och många kyrkliga medarbetares arbetsbördor är det inte orimligt att tänka ett treårigt projekt där stift och Avdelningen för kyrkoliv delar ansvar.

5.6 Förslag om koordinering av datainsamling

Behovet av en översyn av verksamhetsstatistikinhämtning och -analys pockar på uppmärksamhet när vi ser en rad olika aktörer som samlar och dokumenterar insatser i sina respektive specialiteter. Se Appendix 2. Hur detta är görligt går utanför vårt uppdrag. Möjligt är att viss statistik är så pass gemensam att den skulle kunna samlas (se nedan 5.6.1) . Vid sidan av det finns idag verksamhetsspecifika mätpunkter som exempelvis professionsaspekter eller lokalt definierade kunskapsbehov som troligen är svårare att samordna.

5.6.1 Möjlig gemensam mätpunkt

”Stödjande samtal” skulle kunna vara en sådan mätpunkt som i många fall redan dokumenteras och rapporteras in till respektive nationell aktör, till exempel från Sjukhuskyrkans, telefonjourernas eller samtalsmottagningarnas praktiker, eller som det heter i utlandsstatistikformuläret: ”Själavård/enskilt samtal”.

5.7 Förslag om tydliggörande av nationell nivås ambition med insamlingen och förvaltandet av den nationella verksamhetsstatistiken

I båda ovanstående förslag inryms ett internt arbete inom avdelningen på nationell nivå, att tydliggöra och kommunicera ambitionen hos Avdelningen för kyrkoliv gällande den nationella verksamhetsstatistiken. ”Sekvensen” ovan är möjlig att använda som tankemodell.

5.8 Förslag om översyn av församlings- och pastoratsregistrering

Slutligen ryms en teknisk fråga kring registreringen på pastorats- respektive församlingsnivå. Med de efter pastoratsreformen allt fler sammanlagda pastoraten där vissa verksamheter, inte sällan specialiseringar av det diakonala arbetet (insatser för migranter, samtalsmottagningar etc.), organiseras på pastoratsnivå, uppstår frustration och oklarhet kring registrering av insatser (se Appendix 2). Detta behöver ses över och resultatet kommuniceras till fältet.

6. Aktuella och kommande kunskapsbehov

I föregående två avsnitt diskuterades diakonimatrisen och kyrkostatistiken som insamlingsmetoder. I det följande lyfter vi några konkreta områden som vi uppfattar som särskilt aktuella att få ökad kunskap om, som kan arbetas in i diakonimatrisen eller om så befinns lämpligare, i andra former av framtida kunskapsinhämtning.

6.1 Kunskap om matunderstöd

I den senaste diakonimatrisen fanns en fråga om matunderstöd. Genom resultatet som publicerades i Nyckeln 2023 (Leo Sandberg) har vi fått en första uppfattning om hur vanligt det är att församlingar lämnar matunderstöd, dock inte omfattningen i volym mätt. Om man betraktar situationen när någon söker matunderstöd så framstår den som tämligen akut. Inom socialtjänst pratar man om att ”hävda nöd”. Som sådan blir den en indikator på en samhällssituation – och en bild av hur den lokala församlingen tolkar sin uppgift i denna samhällssituation. Det är inte meningsfullt att se sådana mätpunkter som prestationsmått, men de kan ge en bild av hur församlingarna prioriterar och motiverar akuta insatser som för de allra flesta är socialtjänstens ansvar. Ett exempel på tydliggörande är Nylöse pastorat som under åren runt pandemin omorganiserade sina diakonala mottagningar så att matutdelning erbjuds personer *utan* personnummer, och en diakonimottagning med avsikt att stödja personer *med* personnummer, dvs. som har sociala rättigheter, men som av olika skäl behöver bistånd eller guidning för att få tillgång till dessa. För detta kunskapande syfte behövs både överblick, såsom Leo Sandbergs undersökning i enkäten i Kyrkbussen 2022, och fallstudier. Ett exempel på en sådan är Södertälje församling som innan pandemin bjöd in människor till måltidsgemenskap, men sedan på grund av restriktionerna erbjöd matlådor till hämtning eller medelst utkörning, men där resurs- och behovsbilden utvecklades så att insatserna omorganiserades till matkasseutdelning till behövande barnfamiljer: pandemin pressade prioriteringarna.[42] Kunskap om stödets mekanismer kan genom sådana studier dokumenteras och därmed diskuteras.

Datainsamling runt matunderstöd kan i enlighet med detta behöva utvecklas så att dokumentation av omfattningen kompletteras med någon form av målgruppsdokumentation. En basal fråga kan då vara om det finns någon beslutad prioritering för utdelandet, och i så fall till förmån för vilka?

6.2 Kunskap om externa ekonomiska bidrag

På Svenska kyrkans hemsida har man under ett par år kunnat finna en sida med rubriken ”Extern finansiering av verksamhet i församling”. Sådan extern finansiering kan erbjudas från stiftelser och sponsrande företag, men också från kommuner och från staten. Via Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) har många miljoner kronor kanaliserats till Svenska kyrkans församlingars insatser för utsatta människor, via nationell nivå, motiverade av pandemi och migrationsförhållanden. 2023 anslog regeringen 50 miljoner till organisationer för arbetet till stöd för människor i särskilt utsatta situationer och i januari 2024 ytterligare 56 miljoner kronor för ideella organisationer att söka. Detta

[42] *Läranderapport. Insatsen Matkassen i Södertälje under Coronautbrottet 2020*.

beskrivs i ett pressmeddelande som ett ”permanent uppdrag” att fördela statsbidrag till civilsamhället.[43]

Både på en socialpolitisk nivå (civilsamhällets sociala roll och ansvarstagande) och en organisatorisk (risk för anpassning av verksamhet och ”mission drift”/målförskjutning), finns skäl att kunna spegla denna utveckling över tid. Kunskapsintresset är även här upplysning. Ekonomiska transaktioner dokumenteras alltid så data om extern finansiering och dess avsändare torde vara möjliga att samla på nationell nivå.

6.3 Kunskap om insatser för främjande av integration

Om den diakonala verksamhetsstatistiken hade förnyats efter 2015 hade antagligen statistik för så kallade Språkcaféer införlivats i insamlingen. Det är ett exempel på hur arbetsformer och behov utvecklas under resans gång. I diakonimatrisen finns dock verksamhetskategorin Språk- och samhällskunskap som antagligen fångar upp dessa verksamheter. Dessa insatser riktar sig enligt redovisningen 2020 främst till kategorierna Unga vuxna och Vuxna och dokumenteras i runt hälften av svarande församlingar/pastorat. Omfattningen i form av deltagande vet vi dock inget om. Verksamhetsstatistiken kan ha fångat upp deltagarna i kategorin Öppen verksamhet med kulturellt innehåll, eller Öppna gemenskapsgrupper.

Språkcaféer var den vanligaste insatsen i svaren i Hellqvists och Sandbergs studie *En tid av möten* från 2017. Sannolikt utvecklas sådana arbetsformer beroende på lokal kontext, målgruppens integrationssträvanden, samhälleliga resurser och begränsningar (till exempel tillgång eller inte tillgång till SFI). Insatserna kan också se olika ut om det är i ett akut skede, eller när migranterna anvisats till en kommun.

Detta är ett fält som – för att hitta relevanta verksamhetsmått – skulle kunna behandlas i samspel med stiften (se avsnitt 5.5) och i form av en eller ett par forskningscirklar (se avsnitt 7.3), för utmejslande av relevanta kategorier, dvs. vilka slag av data som är meningsfulla att dokumentera.

6.4 Kunskap om akut krisbemötande- över tid och genom lärande på flera nivåer

Svenska kyrkans tjänster efterfrågas inte sällan vid akuta krisinsatser, det må vara lokala eller nationella. Dessa insatser har antagligen dokumenterats i diakonimatrisen, såsom till exempel ”Psyko-socialt stöd”, ”Materiellt stöd” eller ”Uppsökande”, men blir där inte klargjorda till sin karaktär. I åtminstone större församlingar och pastorat (här har vi ingen överblick) finns planerade krisorganisationer med ansvariga medarbetare och telefonlistor. Här kan finnas en utarbetad nomenklatur: *Vardagshändelse*, *Påfrestande*

[43] MUCF Pressmeddelande 2024.

händelse, *Extra ordinär händelse* vilket påverkar mandat och resurstillsättning. I dessa skeenden uppmanas till att logga skeendena (så gott det går), och här kan också finnas efterföljande utvärderingsambitioner.

Utifrån ambitioner om organisatoriskt lärande och uppdraget att tillvarata församlingarnas erfarenheter syns detta vara ett område att diskutera, både ur ett instrumentellt kunskapsanvändningsperspektiv och ett konceptuellt. Det lokala lärandet kan antagligen dokumenteras funktionellt i större församlingar och pastorat, men kan av resursskäl möta svårigheter i mindre. Här kan den regionala nivån bistå. I exempelvis Röda Korset finns Bedömnings- och krisinsatsledare (BKL) på regional nivå som vid lokala kriser initialt informerar sig om den lokala organisationens kapacitet och situation, uppgifter som rapporteras till central nivå för vidare bedömning om tillskott av personella eller andra resurser behöver sättas in.

I stiftens beredskapsplanering finns motsvarande personella resurser som i exemplet med Röda Korset. I kyrklig beredskapsplanering tänks även kontraktsnivån in. I *Samverkansplan för kyrklig beredskap i XX stift*, en mall som finns tillgänglig på Kornet och som diskuteras och kanske också implementeras i stiften, anges som en punkt att kontraktsprosten ska ha en översikt över beredskapsplaners uppdatering samt även ansvara för ”utvärdering av eventuell krishanteringsinsats”. Om sådana utvärderingar görs syns det rimligt att sådana synliggörs på åtminstone stiftsnivå.

Behovet av ett konceptuellt lärande har tydliggjorts inte minst i samband med den kris kriget i Ukraina och den migration detta medfört. Där det funnits beredskap för en akut insats vid en enstaka händelse har utmaningen varit att organisera för en i tid utdragen krishantering. Exempel är församlingars och andra frivilligorganisationers insatser vid flyktingmottagande, som i sin inledande (akuta) fas ändå kan ha handlat om flera månaders insatser vid färjelägen och flygplatser. Hur dessa påfrestningar hanterats är ett kunskapsområde att beforska. Efter den akuta fasen följer andra faser som i nästkommande fas kan innebära att tillsammans med andra frivilligorganisationer bistå kommunerna när de ukrainska flyktingarna av Migrationsverket anvisats till respektive kommun. På än längre sikt kan det handla om den långsiktiga integrationen och församlingen som själavårdande miljö.[44]

Det organisatoriska lärandet på en *instrumentell* nivå kan i ett fall som detta ta formen av att församlingen/stiftet/kyrkans beredskapsplaneringen lärt att schemalägga personresurser för att orka en uthållig insats. Det *konceptuella* lärandet kan handla om att församlingen som ett självklart förhållningssätt i kriser söker kontakt med andra aktörer,

[44] Wijkström m.fl. (2024)

det må vara Länsstyrelsen i fall av flyktingmottagande eller den lokala imamen i ett ”Sluta Skjut”- initiativ i en FBHO-församling.

Det vi vill peka på här är att den erfarenhetsinsamlande och kunskapsformerande funktionen troligen behöver vara baserad på regional och/eller nationell nivå, då en påfrestande lokal krisinsats kommer att uppta befintliga lokala resurser. Med andra ord, det organisatoriska lärandet i krissituationer behöver säkras på flera nivåer samtidigt.

7. Metoder och strukturer för lärande, analys, förvaltning och spridning.

Här följer förslag om arbetsformer för att ”tillvarata kunskap som genereras inom den diakonala verksamheten i Svenska kyrkan”. Men som första punkt vill vi peka på en viktig partner – eller snarare tretton stycken:

7.1 Utvecklingsprojekt i stiften – en viktig byggsten

Stiftsorganisationerna kan ge, och ger goda möjlighet för att tillvarata det diakonala arbetets erfarenheter och ge möjlighet till kunskapsbildning och kunskapsspridning. Flera stift arbetar återkommande med olika utvecklingsprojekt. De kan ha olika syften så som att uppmärksamma innovativa verksamheter i församlingarna, intensifiera kontakten och utbytet mellan stiftets främjandeuppgift och den församlingsdiakonala praktiken, uppmärksamma ett särskilt fält eller erbjuda diakonerna forum för reflektion och kunskapsutveckling. Utvecklingsprojekt äger rum med viss oregelbundenhet och dokumenteras ofta i en skrift. Dessa projekt är värdefulla både i process och resultat, men intrycket är att lärandet förblir inom stiftssammanhanget. Stiftsövergripande insatser torde därför vara värdefulla. Aktuellt är trestiftsprojektet ”Kunskapsutveckling diakoni”.[45]

Troligen har varje stift intern kompetensutveckling. I det här sammanhanget vill vi föreslå gemensamma insatser för att utveckla kompetens om organisatoriskt lärande, vilket kan ses samman med förslag 5.5 ovan. Ett exempel på kompetensuppbyggnad gäller nedanstående förslag.

7.2 Förslag till forskningsprojekt rörande dem som söker stöd av församlingens diakoni.

”Diakonins kunskap” är inte bara de diakonala medarbetarnas utan också de som på olika sätt är berörda och tar del i och av det diakonala arbetet i församlingarna. Här fattas kunskap. Enstaka studier har gjorts, såsom Charlotte Engels studie med sex konfidenter i Nyköping.[46] En senare studie ”*Med egna ord. En brukarstudie av diakonernas konfidenter*” baserad på 17 intervjuer behandlar och fördjupar flera av de teman som fanns med i

[45]Kunskapsutveckling för diakoni 2023.
[46] Engel 2015.

tidigare nämnd studie, samt tar även upp konfidenternas erfarenheter av och tankar om den kompetens diakonerna de mött har.

Från Finland finns Ulla Jokelas avhandling *Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa* [Det diakonala arbetets plats i människors vardag] (2011) som undersöker det diakonala arbetets mening utifrån brukarnas erfarenheter. Brukarna i Jokelas studie, har erfarenheter av att ta emot ekonomiskt stöd från diakonerna, vilket kan upplevas förödmjukande, bl.a. med tanke på de små belopp det kan handla om.[47] Två resultat från Jokelas undersökning är således att brukare upplever mottagandet av ekonomiska stöd från diakoner som förödmjukande. För det andra att det inom det diakonala fältet finns plats för respektfulla möten. Andra finska forskare har gjort enkätundersökningar och intervjuer med personer som sökt matunderstöd vid matutlämningar.[48] Marcus Herz vid institutionen för socialt arbete i Göteborg har genomfört en etnografisk studie i anslutning till en matutdelning i en kyrka.[49]

På myndighetsspråk skulle liknande studier kunna benämnas ”brukarstudier”.[50] Att sådana studier bör planeras är inte minst en etisk fråga. Församlingarna organiserar olika stödinsatser, och läser naturligtvis av vad som sker och hur berörda personer reagerar, men arbetar sällan med systematisk uppföljning eller utvärderingar. Det perspektiv som vetenskaplig forskning kan ge är svårt att initiera i de flesta församlingar. I ett sammanhang som projektet ”Diakonins kunskap” är det därför på sin plats att lyfta behovet av sådan forskning. Själavård, sorgebearbetning, ekonomiskt bistånd, arbetslivsrehabilitering och matunderstöd är några möjliga områden att beforska.

För detta krävs resurser från forskningsfinansiärer, alternativt kan komma att ingå i forskningsambitionerna vid Avdelningen för kyrkoliv.

7.3 Förslag om forskningscirklar

En särskild form som vi vill lyfta fram är så kallade forskningscirklar, ett arbetssätt att utveckla den praktiska kunskapen som är vanliga i FoU-verksamheter inom vård och omsorg. Syftet är att bilda kunskap kring ett valt ämnesområde som berör yrkespraktiken. Modellen forskningscirklar har använts i vissa stift.[51] Praktiker delar under en avtalad period erfarenheter där praktisk kunskap artikuleras, delas och prövas i gruppen. I forskningscirkeln bearbetas forskning och beprövad erfarenhet via läsning och reflektion över litteratur. Utgångspunkten är en vald frågeställning som är relevant för deltagarnas

[47] Leo Sandberg 2021.
[48] Laihiala, m.fl. 2017; Salonen m.fl. 2018.
[49] Herz 2021.
[50] Innebörden av begreppet brukare är långtifrån självklart och det finns därför anledning att problematisera innebörden av vad som definierar en brukarstudie eller ett brukarperspektiv.
[51] Johansson 2004; Lounela 2021.

yrkesutövning. Uppgiften för gruppen är att söka kunskap, relaterad till erfarenhet, för att kunna besvara frågeställningen.

Det kan även ingå ett mindre utvecklingsprojekt som genomförs i deltagarens praktik. Den dokumentation som genomförts i utvecklingsprojektet analyseras sedan tillsammans i forskningscirkeln.

En forskningscirkel genomförs i mindre grupper, ca 5–8 deltagare. Till modellen med forskningscirklar hör att det finns en resursperson med forskarkompetens i gruppen som hjälper till med problemformulering, struktur för kunskapsdelandet i, och kunskapssökandet utanför, gruppen. Gruppen träffas 3 - 4 gånger per termin och arbetar 2-3 terminer.

De kunskaper som genereras i forskningscirkeln kan användas i församlingarnas praktik och utvecklingsarbete, men kan också komma att användas i forskning samt spridas muntligt och skriftligt via exempelvis seminarier och olika typer av texter.

Forskningscirklar har även fått vara förebild till så kallade utvärderingscirklar, där praktiker på liknande sätt samlas under handledning och genomför praktiknära utvärderingar.

Forskningscirkeln ger incitament och rum för den reflekterande praktikern, baserad på kollegialt lärande tillsammans med externa perspektiv. Formen har också använts för att bilda ny kunskap kring ett nytt fenomen, en ny arbetsform eller en ny funktion inom ett område.

Forskningscirkel kan således utgå från praktikers problem och kunskapssökande, men formen skulle också kunna användas i ett mer övergripande kunskapsbildande syfte. Exempelvis skulle stift och nationell nivå uppmärksamma en problematik och utifrån det arrangera en forskningscirkel med deltagare från flera stift. En sådan tänkbar problemställning skulle kunna vara hur församlingens diakonala uppdrag påverkas när en butik för Matmission startas i en stad? En annan: Hur ser metoderna ut när församlingen markerar sin närvaro och sitt erbjudande om stöd vid kriser i närmiljön, som skjutningar och sprängningar? Ytterligare: Hur utformas adekvata stödinsatser för personer utan uppehållstillstånd och vilka samverkansmodeller för detta är konstruktiva?

7.4 Förslag om Kunskapsforum för diakoni

För både utvecklingsprojekt på olika nivåer, forskningscirklar och analyser av verksamhetsstatistik finns risken att den bildade kunskapen inte exponeras och ges form för vidare spridning. Därför vill vi kopplat till ovanstående föreslå en ny form, låt oss kalla den ”Kunskapsforum för diakoni”.

Kunskapsforumidén bygger på aktiv medverkan från deltagarna, med både praktiker och forskare. Den bärande tanken är att:

1. Forumet utformas utifrån valda teman. Styrgrupp: nationell nivå och stiftsrepresentanter.
2. Praktiker presenterar projekt som är intressanta för den gemensamma kunskapsutvecklingen inom det diakonala arbetet. Här blir stift och församlingar viktiga bidragsgivare. Nyckelpersoner: stiftsdiakoner som i kontakt och samarbete med församlingar förberett bidrag till konferensen.
3. Forskare presenterar forskningsperspektiv och resultat utifrån de valda temana.
4. Forumet ger möjlighet till dialog, erfarenhetsutbyte och kunskapsbildning.
5. Forumet dokumenteras för vidare spridning.
6. En rapportserie kan startas, eller på annat sätt införlivas i Avdelningen för kyrkolivs utgivning av publikationer.

Vi tror det är poängfullt om forumet är återkommande så att forumet institutionaliseras och blir ett kunskapsbildande redskap att räkna med för det diakonala fältets reflekterande praktiker. En rapportserie kan ge form och sökbarhet för de projekt och områden som behandlats i Kunskapsforum för diakoni.

7.5 Förslag om Redaktion för översikt och koordinering

Ett förslag till struktur för det som i uppdraget beskrivs som ”lärande, analys, förvaltning och spridning” av kunskap i och för det församlingsdiakonala arbetet i Svenska kyrkan behöver ange en tänkbar sammanhållande funktion. Vi ser behovet av vad vi här kallar ett redaktörskap eller hellre en *redaktion* med kommunikationsstöd, med översikt över interna och externa kunskapsbildande projekt av relevans. Uppgiften kan beskrivas som att följa kunskapsprojekt, bidra till att förvalta dess resultat och koordinera spridning av dessa.

Grundläggande är det informations- och erfarenhetsmässiga utbytet med stiftskansliernas medarbetare, i de flesta fall primärt med stiftsdiakoner med ansvar för diakonalt utvecklingsarbete. Baserat på detta kontaktnät och kyrkokansliets omvärldsbevakning kan en sådan redaktion få en viktig uppgift att initiera undersökningar, tillvarata kunskapsprojekt och identifiera behov av analyser. Ansvaret för förslaget om Kunskapsforum för diakoni ovan är en naturlig del av denna funktions ansvar. Det vi här kallar redaktion kan – eftersom Avdelningen för kyrkoliv har flera enheter och *diakoni* och *forskning* rubrikmässigt för närvarande ligger i olika grupperingar – bestå av medarbetare från flera enheter.

Vi pekar här på funktionen. *Hur* en sådan funktion kan organiseras inom Avdelningen för kyrkolivs struktur går utanför vårt uppdrag.

7.6 Hemsida och kommunikationsrutiner

Upprättandet av en hemsida/kunskapssajt för kunskapsutveckling för det församlingsdiakonala arbetet utgör en annan del av projektet Diakonins kunskap och behandlas inte här – men utgör naturligtvis en viktig komponent i kommunikationen för det vi här ovan föreslagit. Detsamma gäller uppdatering av databas över e-postadresser till församlingarnas diakoner och diakoniansvariga. Både frågan om hemsida och e-posthantering visar på behovet av att ovan nämnda ”redaktion” rymmer kommunikatörsstöd.

7.7 Notering om behov av snabbt tillgänglig information

Vid ett möte på kyrkokansliet 17 januari 2024 påtalades behovet av ”snabbinhämtning” av uppgifter från församlingarna. Det gällde bland annat policyenhetens behov av snabbt nåbar, specifik information. Att bygga en struktur för snabbinhämtning torde vara möjligt om relevanta register uppdateras med fr.a. diakoners e-postadresser. Vår kunskap om kyrkokansliets databaser är otillräcklig för att ge konkreta förslag, men med hjälp av stiftsdiakonernas kännedom om församlingarna torde det vara görbart.

7.8 Förslag om doktorandtjänster/Forskarskola

Föregångaren till Svenska kyrkans enhet för forskning och analys utlyste under några år medel till doktorandtjänster, sökbara för lärosäten. Sedan 2022 finns ett samarbete mellan lärosäten och Svenska kyrkan om en forskarskola. Att tillgängliggöra doktorandtjänster med inriktning på det diakonala fältet torde vara en strategisk fråga för framtiden, både för att bedriva forskningsprojekt men även för att bygga kompetens för det som kyrkomötesuppdraget Diakonins kunskap behandlar, att ”mer systematiskt ta vara på det diakonala arbetets kunskap om samhällssituation, kristen teologi och diakonala arbetsmetoder”.

Sammanfattning

I föreliggande rapport har vi undersökt och belyst befintliga insamlings- och spridningsmetoder för kunskap om diakoni, med hänseende till möjligheter och svårigheter. Vi har också identifierat metoder och strukturer för lärande och analys.

En central slutsats i studien är att det inom kunskapsområdet diakoni behövs en tydligare struktur och ordning för analys, bearbetning och återkoppling av kunskap än vad som nu är fallet. För att främja ett organisatoriskt lärande behöver former upprättas för utbyten och kommunikation mellan nationell nivå, stift och församlingar och pastorat. I det avseendet innehåller rapporten ett antal förslag. I ett övergripande perspektiv vill vi även peka på behovet av en utvecklad akademisk kunskapsbas med Svenska kyrkans diakoni som specifikt fokus.

Källförteckning

Ahlqvist, K. och Säll, C. (2023). *Brygga mellan samhälle och kyrka. Diakonens tjänstgöring i gudstjänstlivet och dess relation till det karitativa uppdraget*. Stockholm. Marie Cederschiöld högskola.

Andrén, Å. (1994). *Diakonatet i världens kyrkor i dag*. *Kyrkornas svar på BEM dokumentets ämbetsstruktur och den fortsatta utvecklingen*. Svenska kyrkans forskningsråd 1994:7. Uppsala. TRO & TANKE.

Argote, L. (2011) Organizational learning research: Past, present and future. *Management Learning* 42(4) 439 – 446.

Arzubiaga, U., A. De Massis, N. Kammerlander & F. Hoy (2022) Knowledge management in family firms: opening the black box and suggestions for future research. *Journal of Knowledge Management* Vol. 26 No. 2, pp. 269-290.

Babajan, T. (2019) *Det diakonala arbetet I Svenska kyrkans statistik 2016-2018. Skillnader mellan stad och land I den diakonala verksamheten.* Uppsala: Kyrkokansliet, Enheten för forskning och analys.

Blennberger, E. & Hansson, M.J. (2008). Vad menas med diakoni? Ingår i Blennberger, E. & Hansson, M.J. [red] (2008). *Diakoni: tolkning, historik och praktik.* Stockholm Verbum.

Bodin, M. & Hollmer M. (2020). *Vägledning för diakoni*. Varberg. Argument Förlag.

Christiansson, E. (2006). *Kyrklig och social reform. Motiveringar till diakoni 1845–2006.* Skellefteå. Artos

Christiansson E. & Inghammar, H. (2013). Diaconia: Recent changes in the Church of Sweden. *Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Practice*, Vol 4, nr 2, s.159–171.

Christiansson, E. & Engel, C. (2017). *Diakonins strukturer. En presentation av tre empiriska studier av den församlingsdiakonala verksamheten i Stockholms stift 2016/2017*. Stockholm: Marie Cedershiöld högskola.

Christiansson Drake, E. & Inghammar, H. (2023). Diakonatet i Svenska kyrkan – Professionalisering och teologiskt ramverk 1987–2022. *Svensk kyrkotidning* 2023, nr 3.

Christiansson Drake, E. & Inghammar, H. (2024). ”Diakonatets identitet måste bearbetas vidare”. *Kyrkans tidning*, nr. 5 2024. Stockholm. Svenska kyrkan.

Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942. Svenska kyrkan. Stockholm. Svenska kyrkans diakonistyrelse.

Den svenska kyrkohandboken: antagen för Svenska kyrkan av 1987 års kyrkomöte. Del II. Stockholm. Verbum.

Ebrahim, A. (2019) *Measuring Social Change. Performance and Accountability in a Complex World.* Stanford: Stanford business books.

Engel, C. (2015). Samtalsrelationer. Några konfidenters erfarenheter av kontakten med. diakoner i Nyköpings församling. IDKT Ersta Sköndal högskola. Tillägg till rapporten *Spread out to thin* juni 2015.

Ett biskopsbrev om diakoni. (2015).Uppsala: Biskopsmötet.

European Minds (2020) *Mary – sammanhang och egenmakt*. *Utvärderarens slutrapport*.

Hansson, M.J. (2022). Att förstå diakoni. Ingår i Christiansson Drake, E, Hansson, M.J. Linde, S. [red] (2022). *Diakoni-reflektion och praktik*. Stockholm. Verbum.

Herz, M. (2021). *Mellan två tider. Brödköer, prekära liv och socialt arbete.* Lund: Studentlitteratur.

Hollmer, M. (2020).) Mätbara underlag för diakonala verksamheter i församling: hur och varför? Ingår i *Nyckeln till Svenska kyrkan 2020*. Uppsala. Svenska kyrkan.

Hollmer, M. (2022). Församlingsdiakoni i Svenska kyrkan. Ingår i Christiansson Drake, E, Hansson, M.J. Linde, S. [red] (2022). *Diakoni-reflektion och praktik*. Stockholm. Verbum.

Johansson, O. (red.) (2004) *Kunskapa tillsammans*. Linköping: Linköpings stift

Kearns, K.P. (1996) *Managing for accountability.*San Francisco: Jossey-Bass Publishers

Kristensson Uggla, B. (2019) *En strävan efter sanning. Vetenskapens teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Kunskapsutveckling för diakoni (2023) www.svenskakyrkan.se/kunskapsutveckling-diakoni [hämtad 2024-02-05]

Laihiala, T., J. Kallio & M. Ohisalo (2017). Personal and social shame among the recipients of charity food aid in Finland. *Research on Finnish Society* Vol. 10 (2017), pp. 73-85.

Leo Sandberg, E. (2021) *Instrumentell paradox i kyrklig praktik – stödets logik och dramaturgi*. Masteruppsats. Socialhögskolan i Lund.

Leo Sandberg, E. (2023) Matbistånd från Svenska kyrkan. Ingår i *Nyckeln till Svenska kyrkan 2023*. Uppsala. Svenska kyrkan. s. 7-28.

Linde, S. & Arvidson, M. (2021) Strävan efter självständighet: Inre och yttre krav på en idéburen välfärdsaktör. I: *Välfärdens aktörer : Utmaningar för människor, professioner och organisationer.* Linde, S. & Svensson, K. (red.). Lund: Social Work Press, Vol. 2. s. 131-158

Lounela, B. (red.) (2021) *Magasin DIAKONI. Projekt Fokus Diakoni 2018-2020*. Strängnäs: Strängnäs stift.

Läranderapport. Insatsen Matkassen i Södertälje under Coronautbrottet 2020. Svenska Röda Korset, Södertälje pastorat, Bilda, Läsfrämjarinstitutet och Främjarnas förening.

MUCF (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. www.mucf.se/om-oss/pressmeddelanden/ny-satsning-till-de-mest-utsatta-mucf-ska-fordela-56-miljoner-till [hämtad 2024-02-05].

Nilsson, K. & S. Sunesson (1988) *Konflikt, kontroll, expertis*. Att använda social forskning. Lund: Arkiv förlag.

Salonen, A., M. Ohisalo & T. Laihiala (2018). Undeserving, Disadvantaged, Disregarded: Three Viewpoints of Charity Food Aid Recipients in Finland. *International Journal of Environmental Research and Public Health.*15, 2896.

Sjöberg, L. (2023). *Diakoni i Svenska kyrkan: Kunskapsläge och metoder Delrapport 1*, projektet Diakonins kunskap. Uppsala. Svenska kyrkan.

Svenska kyrkan, hemsida: Diakoni – kyrkans omsorg - Svenska kyrkan [hämtad 2024-01-27].

Teologi i tiden Pod: https://www.svenskakyrkan.se/forskning/teologi-i-tiden; avsnitt 42. Matfattigdom och civilsamhällets roll. [hämtad 2024-02-05]

Vedung, E. (2009) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Weiss**,** C.H. (1979) The Many Meanings of Research Utilization. *Public Administration Review***,** Vol. 39. Issue 5, 426-431.

Wijkström, F., m.fl. (2024) Civilsamhällets mobilisering av resurser och lärande i kriser. *Svensk kyrkotidning* nr 3/24.

***

Appendix 1

Diakonimatrisen (enkät till kyrkoherdar) i den version där Leo Sandbergs frågor om matunderstöd ingår (2022).

***

Det diakonala arbetet

En viktig del av församlingens uppdrag är att utöva diakoni, och det är något som medlemmarna skattar högt. De frågor vi ställer här syftar till att öka kunskapen om diakonalt arbete, och att göra det möjligt att följa hur arbetet utvecklas över tid som en del av kyrkomötesuppdraget ”Diakonins kunskap”.

34. Inom vilka av nedanstående områden har församlingen/pastoratet bedrivit verksamhet under de senaste 12 månaderna och vilken grad av problematik skulle du säga att verksamheten huvudsakligen möter?

Notera att det kan handla om både enskilda och grupper. Exempel: en matlagningskurs för män som vill umgås och lära sig laga mat och en promenadgrupp för personer med psykisk ohälsa ryms båda inom verksamheten ”Hälsofrämjande”, med ett kryss på huvudfokus ”livskvalitet och ett gott samhälle” (matlagningskursen) och ett på ”allvarlig problematik” (promenadgruppen). Information om graden av problematik: Verksamhet inriktad på att främja livskvalitet och ett gott samhälle för alla -> låg grad av problematik Allmänmänsklig problematik -> problematik av tillfällig och medelsvår karaktär Allvarlig social eller psykisk problematik -> t.ex. missbruk, hemlöshet, psykisk ohälsa, kriminalitet m.m.

	Verksamhet inriktad på att främja livskvalitet och ett gott samhälle för alla	Allmänmänsklig problematik	Allvarlig social eller psykisk problematik	Ingen verksamhet före pandemin	Ingen verksamhet p.g.a. pandemin
Öppen mötesplats (t.ex. sopplunch, café, öppen förskola, julfirande, fritidsgård)	☐	☐	☐	☐	☐
Psykosocialt stöd (t.ex. enskilda samtal, sorgegrupper, familjerådgivning)	☐	☐	☐	☐	☐
Arbetsmarknadsinsatser (t.ex. arbetsträning, praktik)	☐	☐	☐	☐	☐
Hälsofrämjande (t.ex. matlagning, promenadgrupp, idrott)	☐	☐	☐	☐	☐
Skapande verksamhet (t.ex. kultur, hantverk)	☐	☐	☐	☐	☐
Läger och annan lov-verksamhet	☐	☐	☐	☐	☐
Språk- och samhällskunskap	☐	☐	☐	☐	☐
Materiellt stöd (t.ex. matkasse, boende, fondmedel)	☐	☐	☐	☐	☐
Opinionsbildning och påverkansarbete	☐	☐	☐	☐	☐
Hjälp med myndighetskontakter (t.ex. följa med till socialtjänst eller överklaga beslut av Försäkringskassan)	☐	☐	☐	☐	☐
Uppsökande (t.ex. besök på äldreboende, nattvandring, institutionssjälavård)	☐	☐	☐	☐	☐
Rådgivning (t.ex. ekonomiskt, juridiskt)	☐	☐	☐	☐	☐

Diakonalt arbete på nationellt minoritetsspråk eller teckenspråk	☐	☐	☐	☐	☐
Stärka demokrati och sammanhållning på orten (t.ex. värna lokal service, interreligiösa råd, demokratiprojekt)	☐	☐	☐	☐	☐

Dessa frågor ställs som en del av datainsamlingen till Elinn Leo Sandbergs avhandlingsprojekt. Elinn är diakon och doktorand i socialt arbete vid Lunds universitet. Frågorna syftar till att undersöka Svenska kyrkans materiella bistånd utsatta personer.

35. Under de senaste 12 månaderna vilken typ av materiellt bistånd har ni gett till ekonomiskt utsatta personer?

- ☐ Mat, även ekonomiskt bidrag/presentkort eller liknande till mat.
- ☐ Kläder, även ekonomiskt bidrag/presentkort eller liknande till kläder.
- ☐ Boende, även ekonomiskt bidrag till boende.
- ☐ Ekonomiskt bidrag till tandvård, sjukvård eller medicin.
- ☐ Ekonomiskt bidrag, till övriga ändamål nämligen:
- ☐ Vi ger inget materiellt bistånd

36. I vilka former ges matbistånd?

- ☐ Måltidsservering
- ☐ Paketerade måltider att ta med
- ☐ Livsmedel/ Matkassar
- ☐ Matförsäljning till subventionerat pris
- ☐ Rekvisitioner till matbutik
- ☐ Presentkort till matbutik
- ☐ Kontanter eller kontoinsättning för matinköp
- ☐ Annat, nämligen:

_____

37. Hur ofta delar ni ut matbistånd?

- ☐ Flera gånger i veckan
- ☐ Någon gång i veckan
- ☐ Någon gång i månaden
- ☐ Någon gång i kvartalet
- ☐ Någon gång i halvåret
- ☐ Vid enstaka tillfällen
- ☐ Vet ej

38. Uppskattningsvis hur många hushåll har mottagit matbistånd de senaste 12 månaderna?

- ☐ 1-25
- ☐ 26-50
- ☐ 51-100
- ☐ 101-200
- ☐ 201-300
- ☐ 301+

39. Vilka grupper mottar matbistånd, utifrån huvudsaklig grupptillhörighet? Möjligt att fylla i flera alternativ.

- ☐ Biståndsmottagare (personer med försörjningsstöd, sjukersättning, arbetslöshetsersättning, dagersättning, etc.)
- ☐ Förvärvsarbetande
- ☐ EU-migranter/ Papperslösa
- ☐ Personer med allvarlig social problematik såsom missbruk och hemlöshet
- ☐ Pensionärer
- ☐ Vet ej
- ☐ Annan, nämligen: _____

40. Vilken hushållstyp mottar vanligen matbistånd? Rangordna från mindre vanligt till mer vanligt.

	1 - Mindre vanligt	2	3	4 - Mer vanligt
En vuxen med hemmavarande barn 0-19 år	☐	☐	☐	☐
Två vuxna med hemmavarande barn 0-19 år	☐	☐	☐	☐
Ensamstående utan barn	☐	☐	☐	☐
Samboende utan barn	☐	☐	☐	☐
Vet ej	☐	☐	☐	☐

41. Om du skulle göra en bedömning av de senaste 12 månaderna, har behovet av matbistånd:

- ☐ Ökat
- ☐ Minskat
- ☐ Varit oförändrat
- ☐ Vet ej

Appendix 2, om verksamhetsstatistik

Detta appendix utgör en dokumentation av erfarenheter från hösten 2023 i undersökningen om Svenska kyrkans statistik om församlingarnas diakonala arbete.

***

Bakgrund

Inför insamlingen av 2014 års verksamhetsstatistik infördes några nya uppgifter kring en del av församlingarnas diakonala arbete:

- Antal besökta personer under året vid hembesök
- Antal besökta personer under året vid besök på sjukhus eller annan institution
- Ekonomiska bidrag till hushåll med en vuxen med hemmavarande barn 0-19 år (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Ekonomiska bidrag till hushåll med två vuxna med hemmavarande barn 0-19 år (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Ekonomiska bidrag till hushåll utan barn (Antal hushåll och antal utbetalade kronor)
- Antal tillfällen som personer sökt församlingens råd, bistånd och stöd

I formuläret för årsredovisning av församlingsstatistik 2014 angavs följande vägledning:

> De uppgifter som här efterfrågas gör inte anspråk på att täcka hela det diakonala fältet. Fokus för uppgifterna är *församlingens diakonala arbete* oavsett om det finns anställda diakoner eller inte och berör genom detta flera medarbetarkategorier. Det diakonala arbete som avses att räknas är *insatser organiserade av den aktuella församlingen med syfte att motverka sociala problem öka livskvaliteten för de personer som berörs.*
>
> Med organiserade avses här handlingar som på något sätt är förberedda och/eller koordinerade och/eller bekräftade som en del av församlingens uppgift (ofta formulerad i församlingsinstruktionen). Självklart äger många "spontana" möten som med fog kan kallas diakonala men dessa är inte möjliga att räkna.

Sedan tidigare, före 2014, finns så kallade sorgegrupper registrerade, liksom öppna verksamheter, inte specifikt rubricerade som ”diakoni”.

Tre stora pastorat – erfarenheter och förbättringsförslag

I ett större pastorat är det den pastoratsövergripande funktionen Diakonicentrum som drivit frågor om statistikföring, och diakonerna har varit aktiva i att föra statistik. Man registrerar via bokningssystem. I domkyrkoförsamlingen skickar en diakon varje månad ut en påminnelse till medarbetarna (präster, husmödrar) att meddela henne alla förfrågningar om bistånd, råd och stöd så att diakonen kan registrera dem i systemet.

Här beskrivs ett visst motstånd: Somliga vill inte registrera samtal hänvisande till tystnadsplikten. Ett annat motiv tror samordnaren kan vara ovilja att mäta prestationer.

Behov av statistik menar samordnaren finns när det gäller att få underlag för dialog med ex. kommunen:

- vilka kategorier är det som söker stöd från församlingarna? (människor med sociala rättigheter, människor utan sociala rättigheter?)
- Vad är skälet till att söka kontakt med församlingen? (ekonomi-själavård-samtalsstöd, m.m.?)

För att få kunskap om dessa behov är den nationella verksamhetsstatistiken för oprecis. I frågor som dessa för diakonerna en egen statistik, via Teams. Här noteras om en hjälpsökande har sociala rättigheter eller inte. Också typen av bidrag noteras (Matkasse, Matlåda, Julgåva, Annat). Sina egna siffror har de använt som underlag i samtal med kommunala budget- och skuldrådgivare.

Detta visar på en grundläggande fråga: Vad är syftet med att föra statistik? Samordnaren är positiv till syftet att visa vad diakoner och andra medarbetare gör, men är frågande inför mätpunkterna. Hembesök beskrivs inte vara det mest aktuella nuförtiden. Institutionsbesök beskrivs som en kategori som diakonerna själva brukar lyfta som en mätpunkt som inte representerar det man gör. När upplevelsen är att statistiken är daterad gällande diakonernas/diakonimedarbetares uppgifter/arbetsmetoder så minskar motivationen till att fylla i uppgifterna. Samordnaren beskriver att det har ställts frågor till nationell nivå om vad nationell nivå använder statistiken till, men inte fått svar, och samordnaren menar att utan den vetskapen tappar församlingsmedarbetarna motivation.

Frågan har också varit uppe i det nationella strategnätverket. Där ser man att pastoratsövergripande verksamheter inte kan föras på pastoratet utan på någon församling – exempelvis blir asylärendena på den pastoratsövergripande enheten bokförda på domkyrkoförsamlingen. Frågan torde aktualiseras alltmer i och med framtida sammanläggningar.

Förslag på förbättringar:

- Att finna sätt att registrera pastoratsövergripande statistik.
- Att utveckla statistikformuläret så att skälet till förfrågningar om råd och stöd kan synliggöras.
- Att utveckla frågorna så att kategorierna av hjälpsökande kan synliggöras.
- Att också dokumentera samverkan, dvs professionella relationer, såsom med stadsmission, kommun och Rädda Barnen.

Samt: förtydliga vad statistik, av olika slag, kan användas till.

I ett annat stort pastorat uteblev i princip statistikrapporteringen 2022. En centralt ansvarig för verksamhetsutveckling konstaterar att vid förändringen med löpande rapportering det av någon anledning inte varit tydligt vems ansvar statistikhanteringen var.

Här finns även här frågor/förslag:

- Utdelning av ekonomiskt bistånd sker i samarbete i pastoratet, vilket väcker frågor om registrering församling/pastorat.
- Frågan om att redovisa själavårdssamtal/enskilda samtal för sig

I ett tredje av landets större pastorat är den nationella verksamhetsrapporteringen en inte helt klarlagd praktik. Ibland uppstår problem till exempel när det gäller pastoratsövergripande arbete. I det för pastoratet gemensamma teamet som riktar sig till gymnasierna redovisas internt i en årlig verksamhetsberättelse:

- Samverkansmöten (elevhälsa, krisgrupp ingår)
- Uppsökande verksamhet (ungdomsgrupper i församling ingår)
- Enskilda samtal

Problemet som beskrivs är att rapporteringsverktyget WebAveny inte tar hänsyn till att data som ska registreras härrör från pastoratsövergripande arbete och inte församlingsknutet.

Två mindre församlingar med, respektive utan, diakon

Så här beskrivs praktiken kring verksamhetsstatistiken i två mindre församlingar.
I församlingen utan diakonbefattning rapporterades verksamhetsstatistik mellan 2015 och 2021, då det skedde ett kyrkoherdebyte och inrapporteringen upphörde. För att få en uppfattning om storleken på det diakonala arbetet kan här sägas att vad gäller förfrågningar om råd, bistånd och stöd har det i genomsnitt varit fem ärenden per år. Undantag var 2017–2018 då det ökade till 25 förfrågningar, vilket också avspeglar sig i siffrorna för ekonomiskt bistånd. Kyrkoherden (fram till 2021) i den lilla församlingen kommenterar detta med att ”två familjer flyttade in”. I församlingens statistik registrerades också fram till pandemin 10 frivilliga medarbetare i församlingens diakonala arbete. De gick under benämningen ”pärlorna”. I 2022 års kolumner för diakoni står det 0.

I en annan mindre församling med en deltids diakonbefattning med inriktning på institutionssjälavård har det administrativa fungerat på sitt eget sätt under en längre tid. En vigsel var rapporterad, men prästen hade fem vigslar noterade i sin almanacka. Gudstjänststatistiken har förts av verksamhetsansvarig kyrkvaktmästare. Verksamhetsplan har införts med en ny kyrkoherde under senare år.

Eftersom församlingen är understödjare av den i den intilliggande stadens stadsmission hänvisas hjälpsökande dit. 2018 utbetalades dock ett understöd från församlingen om 3000 kronor till ett hushåll med barn och en vuxen.

Besöken på anstalten rapporteras inte in via verksamhetsstatistiken då, så vitt diakonen vet, det inte finns någon rubrik för det. Däremot så skriver hen varje år en verksamhetsberättelse och återrapportering till stiftet eftersom församlingen får verksamhetsbidrag från stiftet för arbetet på anstalten. I den skrivs in antal gudstjänster/andakter och antal själavårdssamtal. Antalet besök på anstalten rapporteras inte i antal utan på så sätt att 20% av befattning är avsatt till anstalten.

Den intervjuade kyrkoherden lyfter frågan om meningsfullhet då statistikföringen sker ”bara för att”, utan att ge något tillbaka.

De två fallen representerar naturligtvis inte alla små enheter, men ger viss insikt. De mindre församlingarnas statistikpraktik är beroende av församlingsorganisationens administrativa kompetensnivå. De har också en sårbarhet i personalbyten då de har få anställda medarbetare. Vad gäller de diakonala insatserna som utgör kategorier i

verksamhetsstatistiken är de inte sällan begränsade och statistikdata bidrar i mindre grad till kunskapsbilden.

Sjukhuskyrkan

Det är inte bara stora pastorat som bedriver institutionssjälavård men här kan Sjukhuskyrkan i en större stad vara ett illustrerande exempel.

Här förs statistik i tre former:

- Den lokala statistiken
- Sjukhuskyrkornas personalföreningars särskilda statistik
- Den nationella med appen WebAveny

Den lokala statistikföringen på ett Excelblad innefattar fyra större kategorier: Samtal, Stöd vid dödsfall, Avsked och Gudstjänster/Kyrkliga handlingar. Samtal noteras dessutom i fyra kategorier: Patientsjälavård, Krisstöd (Patient/Närstående) Krisstöd (Personal), Information. I alla kategorierna noteras Tillfällen/datum, Deltagare, Timmar och Avdelning. Ett annat Excelblad noterar insatser under jour och beredskap. Detta ger en bild av arbetsbördan också relaterat till sjukhusets olika avdelningar, vilket har betydelse för verksamhets- och personalplanering.

I sjukhuskyrkornas gemensamma statistikföring noteras också vilket slags kyrklig handling eller gudstjänst som firats, om avsked gällande barn eller vuxna, om samtal handlat om enskilda eller grupper (patienter, anhöriga eller personal), om förmedlade kontakter gällt Svenska kyrkan, annat samfund eller annan religion, studiebesök, polisärenden eller extern utbildning. Denna mer fullödiga statistik bedrivs på uppdrag av personalföreningarna Svenska kyrkans anställda i sjukhuskyrkan samt dess frikyrkliga motsvarighet FAS, och samlas via en plattform på kyrkokansliet i Uppsala i samverkan med samordnaren på Sveriges Kristna Råd. Resultaten publiceras i pressmeddelanden och artiklar.

Den nationella verksamhetsstatistiken för diakoni uppges därför inte möta verksamhetens behov och uppfattas enligt en lokal samordnare som inkonsekvent, och märklig i det att själavård inte noteras, ”Det blir jättekonstigt för oss”.

Kyrkans familjerådgivning

Kyrkokansliets avdelning för kyrkoliv inrymmer nationell samordnare för familjerådgivningen sedan många år. I uppdraget har ingått insamling av nationell statistik. Här noteras antal ärenden, varifrån hänvisning kommer, kön och ålder på konfidenter, antal utlandsfödda bland dessa, parrelationens längd, arbete med grupper, externt arbete och ”egen påfyllning”, m.m. kategorierna visar på ett intresse kring konfidenterna (bakgrund, informationsvägar) och familjerådgivarnas ”påfyllning”, dvs. yrkesgruppens intressen för metod- och professionell utveckling.

Detta sker separat i förhållande till övrig verksamhetsstatistik på nationell nivå. Samtal har förts om samordning för att få statistiken från familjerådgivningsbyråerna att vara en del av den nationella statistiken.

Kriminalsjälavården

Enligt samordnaren vid Sveriges Kristna Råd sker ingen samlad statistik för insatserna inom Kriminalvården. Hon tror att en del medarbetare i Svenska kyrkan för in det i ordinarie verksamhetsstatistik, andra troligen inte. Ibland vill kriminalvårdsverket ha uppgift om antalet besök, exempelvis på häktena, för att visa att myndigheten uppfyller sina åtaganden vad gäller intagnas isolerade situation. SKR rapporterar antal medarbetare och timmar till verket var fjärde månad.

Samtalsmottagningar

Samtalsmottagningar finns enligt en sammanställning 2021 i fem stift: Den första, enligt historieskrivningen, organiserades i Karlstad 1997. I Stockholms stift driver fem församlingar/pastorat samtalsmottagning, i Göteborg stift sex, tre i Skara stift, en i Västerås stift, och en under uppbyggnad i Härnösand. Sedan 2022 har enligt uppgift fyra tillkommit: ”Samtal hjälper” i Malmö, ”Tilliten” på Östermalm (för barn och unga mellan 10–20) och Samtalsmottagning för äldre – Samariterhemmet Uppsala och Österlen.

Inriktning och struktur av de olika samtalsmottagningarna skiljer sig åt mellan kris, terapi och själavård på olika mottagningar. Som kan ses i statistiken handlar de teman som anges som mest vanlig besöksorsak om psykisk ohälsa, relationsfrågor och existentiella frågor. I sammanställningen från 2021 angavs:

Antal samtal/år 14 496
Antal konfidenter 1 738

För att synliggöra samtalsmottagningarnas arbete uttalas inom Nätverkets för samtalsmottagningar i Sverige (NÄSIS) en önskan om att samtalsmottagningarnas statistik ska finnas med i den nationella statistiken. En medarbetare från Avdelningen för kyrkoliv var inbjuden till NÄSIS möte 2022 för att diskutera detta. Det förs manuell statistik som nätverket samlar in en gång om året. Ett formulär planeras med vars hjälp man ska kunna spara ner sin statistik direkt i en server. Förslaget ska skickas på remiss till alla samtalsmottagningar.

Telefonjourerna

Jourhavande präst och den finska telefonjouren arbetar på en IT-plattform som registrerar antal samtal, dock inte innehåll. Detta sker automatiskt via inkopplingen till telefonsamtal eller chatplattform., Så kan systemet redovisa antal samtal, chattar och digitala brev.

Svenska kyrkan i utlandet

Även SKUT fyller i statistik. Förutom antal anställda, kyrkliga handlingar och gudstjänster och andra samlingar har man en avdelning med den övergripande rubriken Uppsökande verksamhet. Denna gäller av tradition ”Fartygsbesök”, men även besök vid vårdinstitutioner, fängelse-, hem- och företagsbesök. Här efterfrågas även Själavård/enskilt samtal*:* antal tillfällen och antal personer.

S:t Mary

Arbetsmodellen S:t Mary för arbetsträning och praktik började i Linde församling 2012. I olika projekt med finansiering bl.a. från ESF-rådet har den spridit sig till flera stift och församlingar. Inom ESF-projekten förs statistik om deltagande och utvecklingssteg. Den

arbetsrehabiliterande verksamheten statistikförs inte inom den nationella verksamhetsstatistiken, förutom om deltagare i S:t Maryverksamhet söker råd och bistånd, vilket då kan inräknas i ordinarie verksamhetsstatistik.

Stiftsdiakoner – mejldokumentation

Stiftsdiakonerna med ansvar för utvecklingsarbete tillsändes en mejlfråga i september 2023. Frågan handlade om exempel på församlingar som använder den insamlade kyrkostatistiken för utvärdering, planering, ledning eller annat.

Svaret från ett storstadsstift är troligen illustrativt, liknande svar inkom från andra stift:

- Tyvärr känner jag inte till någon församling som jobbar strategiskt med statistiken på detta sätt i vårt stift. Det kan så klart finnas det, men det är inget jag i dagsläget känner till. Jag har bollat denna fråga ett varv till med vår stiftscontroller och hans bild är att man överlag ute i församlingarna inte använder statistiken mycket alls – man rapporterar in den men tittar inte så mycket på den i det löpande, det är mest i samband med att man skriver församlingsinstruktion eller biskopsvisitation som vår controller ser att det används.

Mejlfrågan aktualiserade stiftens egen användning av kyrkostatistiken. I några stift används den i samband med visitationer eller församlingsinstruktionsarbetet. En stiftsdiakon beskrev en kunskapsbrist:

- Själv känner jag att jag behöver lära mig mer om vår egen statistik och hur jag kan stödja församlingar att använda den för att tolka och analysera. Jag upplever ett ”glapp” mellan att ta in information och att sedan analysera och tolka utifrån uppdrag, resurser osv.

- När det gäller glappet, tänker jag att forskningsenheten ”borde” vara nyfikna på att analysera ur ett forskningsperspektiv. Hur vi tolkar vårt uppdrag i ljuset av vad vi ser handlar ju om vilken kyrka vill blir, om vilken kyrka vi vill vara.

En intressant lägesbeskrivning från ett par stift lyfte frågan om kunskapsanvändning:

- När det handlar om att mäta kvantitativt, att redovisa antal gånger, personer osv. så är det av vikt att vi vet varför vi vill veta antal. Varför vill vi veta kvantiteten? Hur kan/vill vi använda den informationen?

- Den reflektion jag själv gör är att somliga tolkar statistiken som ett nödvändigt ont som "någon annan" ska analysera. Då hjälper inte enbart tydligare definitioner för diakoni/diakonal verksamhet som förbättrats med nuvarande system. Kanske borde vi upplysa, påminna, guida bättre för att använda statistiken mer eller bättre? Det är nog vi på stiftet som borde bidra i den delen.

Utifrån de inkomna mejlsvaren går det att konstatera att verksamhetsstatistiken i stort syns sakna aktualitet i stiftens utvecklingsarbeten när det gäller det diakonala uppdraget, liksom det finns förbättringsmöjligheter i att finna konstruktiva samspel mellan församling-stift-nationell nivå när det gäller insamling, tolkning och användning av insamlade data från församlingarna.

Rapporteringen av verksamhetsstatistiken

Statistikdatabasen, numera i VISA-form, gör insamlade data tillgängliga på församling/pastoratsnivå, för stift som helhet liksom totalen i hela landet. Här kan kyrkliga medarbetare plocka fram siffror för sina egna analyser.

På kyrkans publika hemsida, finns en sida: Svenska kyrkan i siffror.[52] Där ligger en A4-sida som pdf att ladda ner med två tabeller. Den första *Antal diakonala kontakter 2015–2022*. Den andra tabellen visar *Antal hushåll som erhållit ekonomiska bidrag*.

Det finns få sammanställningar som tolkar statistiken. I Nyckeln till Svenska kyrkan 2016 redovisar Peter Brandberg frågor från 2015 års Bussenenkät med frågor till kyrkoherdarna om de då nyinförda statistikfrågorna om diakoni. Positivt bejakades att det är viktigt att kunna visa upp vad kyrkan gör, medan herdarna var mer negativa till att insamlandet tog resurser i anspråk och att de uppgifter som efterfrågas är så pass snävt definierade att mycket verksamhet inte kommer med i statistiken (s. 55). Ju större församling/pastorat, ju större andel kyrkoherdar som var positivt inställda.

I Nyckeln 2018 skriver Anna Davidsson Bremborg och Pernilla Jonsson ett kapitel: Diakonalt arbete: hur kan och ska vi mäta det? Detta beskrivs som en särskild utmaning. I kapitlet redovisas tabeller med verksamhetsstatistik för de tre åren 2015–2017 kompletterat med data från kyrkbussenkäten till kyrkoherdar.

Tigran Babajan vid Enheten för forskning och analys skrev 2019 en rapport: *Det diakonala arbetet i Svenska kyrkans statistik 2016–2018. Skillnader mellan stad och land i den diakonala verksamheten.* Förutom verksamhetsstatistikens frågor om diakoni analyserades också diakon- och diakoniassistentbefattningarnas förekomst i olika storlekar av församlingar

Det är fullt möjligt att någon rapport förbisetts, men som det ser ut har verksamhetsstatistik om diakoni inte analyserats på nationell nivå sedan dess.

I Nyckeln 2020 presenterade däremot Miriam Hollmer resultat från Kyrkbussen 2019 rörande de diakonala verksamheterna, enligt den s.k. diakonimatrisen som då prövades. I Nyckeln 2023 presenterade Elinn Leo Sandberg svaren på frågor om matfattigdom som tillfogats Kyrkbussen 2022.

[52] https://www.svenskakyrkan.se/statistik

Utblickar

Finska lutherska kyrkan

Finska kyrkans diakoni har en särskilt etablerad ställning, genom lagstiftning men också genom sina åtaganden från 1990-talets krisår. Kyrkans verksamhetsstatistik ligger på nätet: https://www.kirkontilastot.fi/viz.php?id=237 . I en undersida ligger ”Ytterligare uppgifter om möten”. Bland annat noteras orsaken till mötet:

Arbetshandledning och stöd för frivilliga; Arbetslivet eller arbetslöshet; Boende eller hemlöshet; Ekonomin; Fostran och studier; Förrättningssamtal; Hälsa och sjukdom; Invandring och kulturella skillnader; Livskriser, sorg och död; Människorelationer; Tro och andliga frågor; Vändpunkter i livet; Andra orsaker. Här kan utläsas antal matkassar (2022: 176 304) utdelade liksom stödbelopp i Euro (2022: 8 015 166). Frågebatteriet ”Personligt möte” används av alla yrkeskategorier, men med olika syften. I statistiken särskiljs ”Ett på förhand överenskommet möte” från ”Ett slumpmässigt möte”.

I Kyrkslätts svenskspråkiga församling använder diakonen dataprogrammet ”Katrina” med en särskild diakonimodul vid sidan av kalenderfunktioner, anmälningssystem och kontaktlistor; här finns också ett klientregister. Här registrerar diakonen den hjälpsökandes familjesituation, försörjning och andra uppgifter som t.ex. hälsosituation. Här noteras vad ärendet gäller – ex. livskriser; ekonomi; tro och andliga frågor – och om matkasse, presentkort eller ekonomisk transaktion varit aktuellt, som att betala en elräkning.

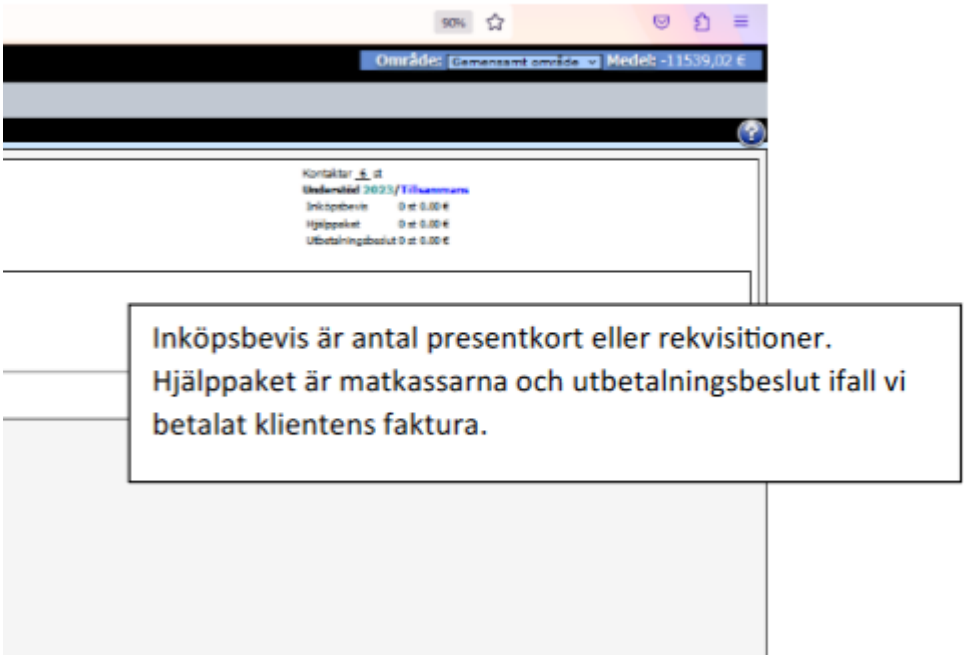

”Katrina” kan också användas för beräkningar runt hushållsbudget; intäkter, utgifter och vad som blir kvar.

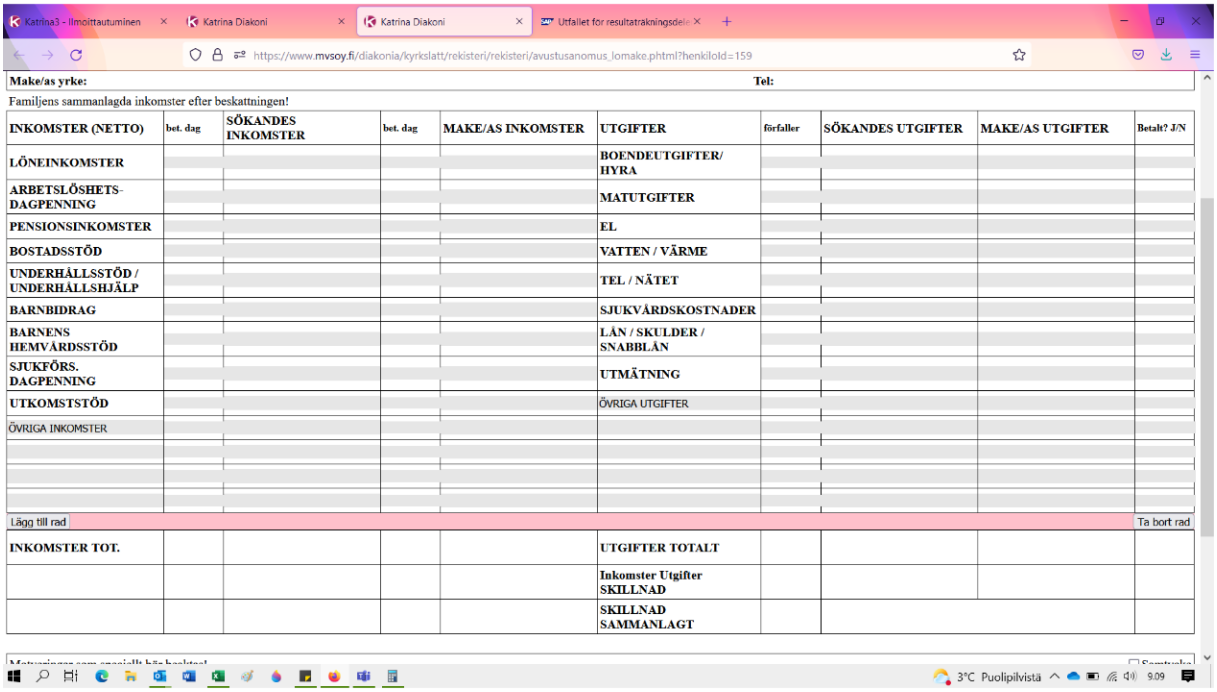

Make/as yrke: Tel:

Familjens sammanlagda inkomster efter beskattningen!

INKOMSTER (NETTO)	bet. dag	SÖKANDES INKOMSTER	bet. dag	MAKE/AS INKOMSTER	UTGIFTER	förfaller	SÖKANDES UTGIFTER	MAKE/AS UTGIFTER	Betalt? J/N
LÖNEINKOMSTER					BOENDEUTGIFTER/ HYRA				
ARBETSLÖSHETS-DAGPENNING					MATUTGIFTER				
PENSIONSINKOMSTER					EL				
BOSTADSSTÖD					VATTEN / VÄRME				
UNDERHÅLLSSTÖD / UNDERHÅLLSHJÄLP					TEL / NÄTET				
BARNBIDRAG					SJUKVÅRDSKOSTNADER				
BARNENS HEMVÅRDSSTÖD					LÅN / SKULDER / SNABBLÅN				
SJUKFÖRS. DAGPENNING					UTMÄTNING				
UTKOMSTSTÖD					ÖVRIGA UTGIFTER				
ÖVRIGA INKOMSTER									
Lägg till rad									Ta bort rad
INKOMSTER TOT.					UTGIFTER TOTALT				
					Inkomster Utgifter SKILLNAD				
					SKILLNAD SAMMANLAGT				

Alla församlingar har inte ”Katrina”, det finns också andra datasystem, och det finns även församlingar som registrerar manuellt på papper.

Betydelsefullt är att programmet ”Katrina” kopplar till verksamhetsstatistiken, liksom andra yrkeskategoriers kalenderbokningar gör. Statistiken är således inte något som förs separat, den är snarare en produkt av journalföringen. Diakonen i Kyrkslätt menar att den viktigaste statistikkategorin för den enskilda diakonen är antalet klienthushåll – det är en faktor i hennes egen arbetsplanering, för att bland annat se hur många andra uppgifter och projekt som kan rymmas i hennes tjänstgöring.

Till församlingens bokslut kan diakonen ta ut en beslutslista från ”Katrina” på ekonomiska utbetalningar, anonymiserad, så att revisorn bara ser transaktionen. Till verksamhetsberättelsen har man valt ut nyckeltal att redovisa, som antal utdelade matkassar och antal klienthushåll. Det säger något om arbetstyngden för diakonin i församlingen. Det kan spela roll när det gäller att motivera för tillsättning av diakonbefattningar, liksom det kan vara en del av underlaget för kommande budgetbeslut från kyrkofullmäktige.

Diakonen i Kyrkslätt kan också använda klientstatistiken när hon vill ”gnälla till sig pengar”, exempelvis när en gymnasielärare ringer och erbjuder insamling med hjälp av eleverna – hur många hushåll det är som söker hjälp från församlingen till jul.

Den nationella verksamhetsstatistiken finns tillgänglig på nätet, men den använder inte diakonen då hon för sina lokala behov har ”Katrina”.

Parallellt utger Kyrkostyrelsen, alltsedan 1999, vartannat år *Diakonibarometern* med tematiskt innehåll, i huvudsak skriven på finska.[53]

2016 tog Diakonibarometern upp kompetensområden för framtiden, och möten med utsatta grupper. 2020 belystes teman som mathjälp, relationen till arbetsledare och religious literacy. 2022 var, inte oväntat, pandemin ett tema tillsammans med frivilliga insatser och nätverksarbete. Organisationerna bakom Diakonibarometern 2022 var Diakonian tutkimuksen seura (Diakonia Research Society i Finland), Diakoniarbetarnas Förbund, Kyrkostyrelsen för Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland (enheten Kyrkans forskning och utbildning samt enheten Diakoni och samhälle). Undersökningarna som givit underlag för Diakonibarometern genomfördes i samarbete med yrkeshögskolan Diakonia (Diak).

Verksamhetsstatistiken finns som nämnts på kyrkans nät, och den sammanställs skriftligt på nationell nivå vart fjärde år. Stiftsdiakonen i Borgå betonar verksamhetsstatistikens betydelse när det gäller att motivera diakontjänster och tillsättningen av dessa, men ser också nyttan med att den lokala diakonikommittén kan följa arbetet över åren. Också den som är ny på en tjänst kan se tillbaka hur arbetet sett ut tidigare. Statistiken har blivit alltmer omfattande med åren, och detta drivs från kyrkans ledning – ”det ger synlighet”. Stiftsdiakonen ser statistiken som betydelsefull för att motivera de bidrag kyrkan får. Coronastöd har tilldelats kyrkan ”därför att staten vet att kyrkan gör ett viktigt jobb”.

Norska kyrkan

I den norska kyrkan som har ett avtal med Statistisk sentralbyrå sker inrapportering via webben. Rapporteringen sker per församling, men det pågår enligt statistikrådgivaren Julie Slensvik, en process för att kunna registrera församlingsövergripande insatser. I riktlinjerna för vad som ska rapporteras finns en punkt 5 Diakoni. Här efterfrågas om det finns en lokal diakoniplan i församlingen. I senare punkter efterfrågas ”tilbud” – erbjudanden: tilbud om sorggrupper, besökstjänst, integreringsarbete, sjelesorgssamtaler, turer (pilgrimsvandringar, pensionärsutflykter etc) och ”andre sosiale og diakonale tilbud”. Antal frivilliga diakonala medarbetare efterfrågas också. Utöver detta finns en bredare palett med efterfrågade uppgifter: gudstjänster och kyrkliga handlingar, insamlade medel, vänförsamlingsavtal m.m.

Varje anställd har ansvar för att samla in data, men ytterst är ”daglig leder” ansvarig. Enligt Sigrid Flata, rådgivare i diakoni vid sektionen för diakoni vid Kirkerådet upplever diakoner att det finns luckor i statistiken. Till exempel nämner hon att samverkan i det lokala saknas i datainsamlingen. Hon nämner också att i kategorin ”sjelesorgssamtal” är de enbart sådana som är avtalade med en medarbetare i vigningstjänsten, men menar att sådana samtal även förs av andra medarbetare.

Analysen av insamlad statistik ”är dålig”. För att någon ska ta sig an den uppgiften måste den efterfrågas särskilt. Rådgivaren gjorde en studie för några år sedan och har haft en plan att göra en sådan vart fjärde år, men så har inte skett.

[53] 2018 Report (förord & slutsatser på svenska)
https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/1485/viewmode=previewview

Sveriges stadsmissioner

Stadsmissionerna har lokalt olika former för enkät- och insatsdokumentation. I denna rapport kan vi notera den årliga Fattigdomsrapporten för vilken medarbetare - under tre tillfällen à fyra veckor årligen - låter dokumentera svar på följande frågor: Hur många gånger subventioneras måltider eller delas mat/matkuponger ut? Hur många gånger söks ekonomiskt stöd? Hur många gånger möjliggörs/assisteras en myndighetskontakt till följd av en individs fattigdom? Hur många besök görs i inkluderande verksamheter?

Svaren kategoriseras relaterade till fem angivna grupper: asylsökande, papperslösa, personer med långvarigt försörjningsstöd, utsatta EU-medborgare samt icke-mottagare; människor som har rätt till stöd från socialförsäkringssystemen, men som av olika skäl inte får det.

2023 års Fattigdomsrapport visar att Stadsmissionens insatser till nästan alla grupper har ökat under perioden; till papperslösa har insatserna tredubblats. Sedan mätningarna startade 2014 har kategorin mat utgjort de flesta insatser i Stadsmissionens arbete. Under hela undersökningsperioden är det också matutdelning som ökat mest i andel. Detta följs av inkluderande verksamhet och materiellt stöd.

Fattigdomsrapportens underlag dokumenteras lokalt och sammanställs av forskare vid Marie Cederschiöld högskola. Vad gäller kunskapsanvändning används den välfärdspolitiskt för att fästa uppmärksamheten på fattigdom i Sverige och strategiskt för att visa på stadsmissionernas insatser därvidlag. Den blir därmed också en del av stadsmissionernas publika identitetsuttryck. Exempelvis kan rapporten lokalt användas för ett möte med ansvariga politiker och medierapportering. På den internationella fattigdomsdagen 17 oktober brukar stadsmissionernas fattigdomsrapport synas på DN Debatt i någon form.

Ett försök har gjorts i Göteborgs stift att använda stadsmissionens matris. Fem församlingar provade men fann enligt stiftsdiakonen att formuläret inte fångade församlingarnas insatser på bästa sätt. En kommentar var att stadsmissionen mäter sina egna insatser (vilka troligen speglar en situation) men inte kartlägger själva situationen. I försöket blev bristen på återkoppling mellan församling och stadsmission en försvårande faktor.

Röda Korset

En grundpelare i Röda Korsets insamling av nationell verksamhetsstatistik är kretsarnas månadsvisa inrapportering (vilket kretsarna tycker är för ofta, enligt verksamhetsutvecklaren vid nationella staben). Rapporteringen omfattar *vad* man gör, exempelvis hälsofrämjande insatser (Stöd till äldre och ofrivilligt ensamma, Läxhjälp, Röda Kors-värdar, cykelskola m.m.). Måttet som redovisas är *antal kretsar* som ägnar sig åt det ena eller andra. Ett slags volymmått är kategorin antal frivilliga deltagartillfällen vid olika stödformer, tre frivilliga under ett språkcafé blir ”3” i statistiken. Däremot noteras inte vilka som nås eller vilka som eftersöker stöd.

Det finns ett internt administrationssystem inom RK där planen är att lägga in statistik för eget bruk. Där ska man kunna skriva in de frivilliga (för att tjänstgöra som volontär ska man ha gått kurs) – och då behöver inte antal frivilliga längre särskilt efterfrågas.

Särskilt eftersöks i verksamhetsuppföljningen de prioriterade områden som beslutats av riksstämman.

Vid intervjutillfället hösten 2023 arbetade man med hur de vid senaste stämman beslutade sex inriktningsmålen skulle operationaliseras för att kunna följas upp i statistiken.

I den återkommande återkopplingen från nationell nivå väljs ett antal parametrar ut som redovisas i en PowerPoint-presentation. I en så kallad ”temperaturmätning” från januari till augusti 2023 noteras inledningsvis att sammanställningen bara återger en utvald del av kretsars arbete under januari-augusti.

Röda Korset publicerar varje år en effektrapport enligt GivaSveriges kvalitetskod för insamlingsorganisationer. I effektrapporten för 2022 presenterades tre fokusområden: Klimatanpassad hjälp i Sudan, Första hjälpen-utbildningar i Sverige och Stöd i asylmottagande i Sverige. Till varje område beskrivs i text och schema en förändringsteori eller schematiskt en förändringskedja med rubrikerna Resurser/Aktiviteter/Prestation/Utfall eller effekt på kort – medellång – lång sikt.

Rädda barnen

Rädda barnen har liksom Röda Korset en traditionell förbundsstruktur med lokalföreningar, distrikt och ett riksförbund. Även här sker en återkommande rapportering från lokalförening till riksförbund. Ett mått som man införlivat från den globala verksamheten är antal nådda (reached), dvs. hur många barn Rädda Barnen når, direkt och indirekt. Exempelvis: ”Verksamhet för barn i migration nådde 20 580 personer.” Detta säger naturligtvis inget om resultatet av insatsen.

Från riksförbundets sida har man under senare år intresserat sig för effektmätning. ”Kunskap om effekt” är ett strategiskt förändringsarbete. En drivande faktor här är behovet att för externa finansiärer redovisa insatsernas verkan.

Ett exempel är *Mina Svar* (https://www.minasvar.app/), ett samarbete med några lärosäten. *Mina Svar* är ett verktyg som fångar upp barns och ungas egna upplevelser av sin livssituation och hur den förändras. Verktyget används för att ge barn och unga en möjlighet att reflektera, själva och tillsammans med andra. Deltagaren i ett program får besvara frågor i appen om hälsa, utbildning, demokrati m.m. En fråga kan vara om deltagaren får det stöd hen behöver i skolan. Detta kan göras 2–3 gånger under t.ex. en termins program. ”Mina Svar” används för att följa upp och förbättra arbetet i socioekonomiskt utsatta områden i Sverige.

Avdelningschefen för effekt och påverkan vid Rädda Barnens huvudkontor i Alvik resonerar i termer av extern och intern accountability (återkopplings-/redovisningsansvar). Det förra handlar om frågan ”Vad kan vi stå för”? Det senare betonar analys för lärande och utveckling. Den interna återkopplingen får också funktionen av att vara ett ”kvitto” på arbetet.

Även Rädda Barnen har ålagt sig genom sitt medlemskap i GivaSverige att årligen utge en effektrapport. Detta sker vid sidan av verksamhets- och årsredovisningar.

IOGT-NTO

Inom IOGT-NTO har man sedan länge traditionella verksamhetsmått såsom föreningsaktiviteter, studiecirklar, värvade medlemmar, och kampanjer. Den intervjuade verksamhetsutvecklaren menar att ”vi har varit dåliga på vår sociala verksamhet”, dvs insatser för missbrukare, så kallat kamratstöd. Andra organisationer räknar matkassar, antal hjälpta personer med mera men nu ska på fyra orter räknas sådana mått, under en ”stickprovsmånad”.

Rörelsens långsiktiga mål är av visionskaraktär och därför är svåra att följa upp, men organisationen har tagit fram en handfull mer strategiska mål på några års sikt. Som nykterhetsrörelse söker man påverka opinionen och därför söker man nu följa upp alkoholnormens utveckling på vissa arenor, regleringen av alkohol, mediabilden av IOGT-NTO, allmänhetens syn på nykterhet och folkhälsa samt uppföljningar som kräver särskilda undersökningar, en del riktade mot allmänheten. Ett internt mål är en stärkt organisation genom ökat medlemsengagemang, som är tänkt att mätas genom enkäter och intervjuer med medlemmar rörande exempelvis ”upplevd stolthet”. Opinionsbildningen räknas annars i

termer av uppvaktade kommunfullmäktigeledamöter och andra politiker, distribuerade rapporter och liknande aktivitetsmått.

Summering av utblickar

Församlingarnas i Finland diakonala insatser och dess diakoner arbetar mycket med mathjälp och stöd till försörjning. Datastödet har en särskild diakonimodul som torde kunna beskrivas som ett redskap för journalföring. I jämförelse med Svenska kyrkans statistikkategorier är de finska mycket specificerade, grundade på personuppgifter gällande de som söker hjälp hos församlingarna. Ur dessa persondata redovisas sedan mängdstatistik. Den lokala diakonen ”äger” statistikdata som ett moment i sin tjänsteutövning.

Från kyrkostyrelsen kompletteras den kontinuerliga verksamhetsstatistiken med återkopplingen från Diakonibarometern som utkommer vartannat år.

Norska kyrkans verksamhetsstatistik vad gäller diakoni är mindre specificerad och noterar inte personliga uppgifter. Begreppet tilbud är en vid kategori, om än att tilbud kategoriseras till områden såsom integrationsarbete. Statistisk sentralbyrå administrerar kyrkans statistikhantering. Analys av statistiken måste formuleras i en särskild efterfrågan.

Från uppföljningen inom de större humanitära organisationerna är antal aktiviteter, frivilliga och insatser vanliga poster i verksamhetsstatistiken. Här utformas redovisningen både utifrån interna och externa krav. De interna kraven utgörs bland annat av inriktningsmål från centrala organ vilket styr statistikinhämtning. Detta gäller frivilligorganisationer med förbundsstruktur där centrala beslut har att följas upp i demokratisk ordning, vilket ger incitament för inhämtning av uppgifter. Externa krav och senare års ökande fokus på effekt driver organisationer att utforska nya möjligheter att definiera och mäta ”effekt”.

***